

МИСТЕЦТВО
СТАРОДАВНЬОЇ
ГРЕЦІЇ

ПЕРІОД
ЕЛЛІНІЗМУ

Модуль 3.
Урок 26.

План уроку:

1. Мистецтво періоду еллінізму:

- Архітектура елліністичних міст
- Скульптура періоду еллінізму

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДОБИ ЕЛЛІНІЗМУ

Кін. IV – I ст. до н. е.

(323 – 30 рр. до н. е.)

Еллінізм – останній завершальний етап розвитку давньогрецького суспільства, якому передували завойовницькі походи Александра Македонського

1) РАННІЙ еллінізм (кін. IV ст. до н. е. – 1 пол. III ст. до н. е.)

Злиття грецьких та місцевих традицій

2) СЕРЕДНІЙ еллінізм (II пол. III – 1 пол. II ст. до н. е.)

Розквіт елліністичного мистецтва

3) ПІЗНІЙ еллінізм (2 пол. II – поч. I ст. до н. е.)

Криза суспільства та культури, у мистецтві з'являються риси занепаду

Лісіпп «Портрет Александра Македонського», римська мармурова копія грецького оригіналу, бл. 1 – 50 рр. н. е., 68 x 32 x 27 см, Лувр, Париж

Карта завоювань Александра Македонського, 334 – 323 рр. до н. е.

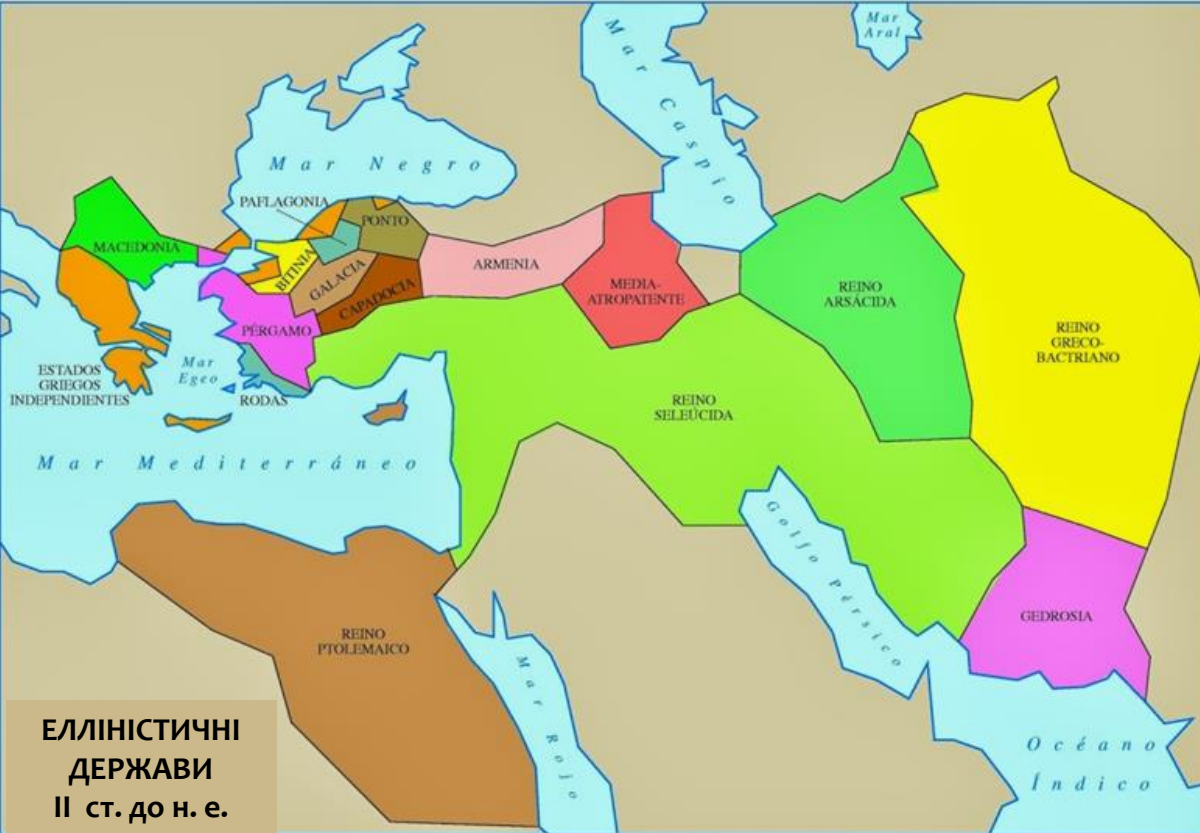
ІМПЕРІЯ АЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

У 337 рр. до н. е. територію Давньої Греції захопив македонський цар Філіпп II. Після смерті батька у 336 р. до н. е. 20-річний Александр успадкував Македонське царство. Протягом наступних 13 років Александр продовжив завоювання, просуваючись на схід: переміг могутніх персів та дійшов до Індії

ЕЛЛІНІСТИЧНІ ДЕРЖАВИ

Після смерті Александра Македонського у 323 р. до н. е. територія величезної імперії була розподілена між полководцями діадохами, які заснували свої елліністичні царства. Їхня територія простягалася від східного Середземномор'я до Середньої Азії.

Царства часто ворогували між собою, чим згодом скористалися давні римляни й підкорили ці території.

Елліністичні держави, що утворилися на території імперії Александра Македонського, II ст. до н. е.

Елліністичні держави:

- Царство Птолемеїв в Єгипті
- Царство Селевкідів у Месопотамії та Ірані
- Царство Македонія на Балканах
- Греко-Бактрійське царство в Середній Азії
- Пергамське царство в Малій Азії та інші

«ЕЛЛІНІЗМ» – ПОЄДНАННЯ КУЛЬТУР З ПАНІВНОЮ ЕЛЛІНСЬКОЮ (ГРЕЦЬКОЮ) КУЛЬТУРОЮ

Елліністичні правителі просували **грецьку мову, культуру, релігію** на територіях, які раніше були негрецькими

Цей період назвали **елліністичним (або еллінізмом)** через поширення грецької (еллінської) культури

У мистецтві відчувається вплив **грецького стилю** та іконографії

У свою чергу, культура, релігія та мистецтво завойованих народів також

впливали на грецьку культуру – відбувалося взаємозбагачення давньогрецької та давньосхідної цивілізацій

«Битва Александра Македонського з перським царем Дарієм III», римська копія з грецької картини IV ст. до н. е., фрагмент мозаїки з будинку Фавна в Помпеях, Національний археологічний музей, Неаполь

«Александр Великий в образі бога Геліоса»,
римська копія з грецького оригіналу
III – II ст. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

КУЛЬТ АЛЕКСАНДРА ВЕЛИКОГО

Александр Македонський вважав себе **нащадком Геракла** (династія Гераклідів)

Він **культивував свій образ** як богоподібного героя, засновував **міста** та називав їх на честь себе – **Александріями**

Придворний скульптор Александра Великого **Лісіпп** та живописець Апеллес створювали **портрети**, які зображували царя з **ідеалізованими рисами як молодого завойовника**

Александрові Великому було присвоєно багато почесних звань, таких як **син Зевса-Амона, син Геліоса, царя-сонця**

ІКОНОГРАФІЯ ЗОБРАЖЕННЯ АЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

В елліністичному мистецтві склалася іконографія (сталий тип зображення) **Александра Македонського**:

- **голова** повернута і **погляд**, направлений вдалечінь;
- глибоко посажені великі **очі**, напіввідкритий **рот**, м'яко окреслені губи, класичний «**грецький профіль**»;

«Голова статуї Александра Македонського», III ст. до н. е., Александрія Єгипетська
Карлсберзька Гліптотека, Копенгаген

- обличчя **без бороди** (раніше правителів зображували з бородами);
- **зачіска**, що нагадує лев'ячу гриву, два пасма волосся в центрі чола піднімаються вгору або розпадаються на дві сторони (така зачіска отримала назву «анастолія»);
- на голові могла бути накинута **лев'яча голова з розкритою пащею**, подібно тій, яку носив Геракл

«Голова статуї Александра Македонського», III ст. до н. е.,
Александрія Єгипетська
Карлсберзька Гліптотека, Копенгаген

ГОЛОВА СТАТУЇ АЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

Голова статуї була знайдена в 1886 році на Афінському акрополі поблизу Ерехтейона

Александр зображений **в юному віці**, коли відвідав єдиний раз Афіни після битви при Херонеї в 338 р. до н. е.

Збереглися рештки фарби на волоссі, які вказують на первинний **золотавий відтінок волосся**

Леохар «Голова статуї Александра Македонського», IV ст. до н. е., Музей Акрополя, Афіни

Леохар «Голова статуї Александра Македонського»,
IV ст. до н. е.,
Музей Акрополя, Афіни

НАСЛІДУВАННЯ ОБРАЗУ АЛЕКСАНДРА ВЕЛИКОГО

Тип зображення
Александра Великого
сформував грецький
портрет протягом
наступних століть

Послідовники
Александра замовляли
свої портрети, які
наслідували портрети
Александра, щоб
пов'язати себе з його
славою

Александр Македонський
з баранячими рогами єгипетського бога Амона,
що вказує на його божественне походження.
Срібний тетрадрахм – монета царя Лісімахоса,
правителя Фракії, III ст. до н. е.

Срібні
тетрадрахми
із зображенням
Александра
Македонського,
336 – 323 рр.
до н. е.

СВІТОГЛЯД. СИНКРЕТИЧНІ БОЖЕСТВА

Поєднання грецьких та східних рис стало причиною **синтезу релігійних вірувань**

Грецькі боги набували рис, властивих місцевим божествам, або вбирали риси божеств різних народів

Культ Зевса увібрав у себе риси фіванського бога Амона, фінікійського Ваала, іудейського Ягве та інших

Культ єгипетської богині Ісіди об'єднався з культурами грецьких та азійських богинь

Прикладом **суміщення культів богів** стало поклоніння в елліністичному Єгипті божеству **Серапісу**, в образі якого поєдналися Осиріс та Зевс

Бюст бога Серапіса,
римська копія з грецького оригіналу
IV ст. до н. е.,
Музей Піо-Клементіно, Ватикан

Статуї
Ісиди-Персефони
та Зевса-Серапіса
з псом Цербером,
180 – 190 рр. н. е.,
римська копія
з елліністичного
оригіналу

«Ніл», римська копія з елліністичного оригіналу
з храму Ісіді та Серапіса в Римі,
Музеї Ватикану, Рим

«НІЛ»

Колосальна статуя «Ніла» була знайдена в Римі в 1513 році на Марсовому полі

«Ніл» уособлює річкове божество – єгипетську річку Ніл

У лівій руці він тримає ріг достатку, з якого висипаються плоди, а в правій – колоски пшениці

Фігура Нілу спирається на єгипетського сфінкса, а сам постамент має рельєф у вигляді хвиль, що нагадує воду річки

Навколо Нілу зображено 16 фігур пугті, які натякають на 16 ліктів води – рівень, якого досягає Ніл під час сезону повені

«Ніл», фрагменти, римська копія з елліністичного оригіналу з храму Ісіді та Серапіса в Римі, Музеї Ватикану

СВІТОГЛЯД. ФІЛОСОФІЯ

Складність і суперечності епохи відобразилися у філософських поглядах того часу

З'являються нові філософські системи: **філософія стоїків, епікурейців та кініків**

Серед нових філософських напрямів людей цікавила **духовна основа стоїцизму** Зенона, а також ствердження не чуттєвої, а **інтелектуальної насолоди**, що складала за Епікуром, основу земного щастя

Вони все більше фокусували увагу людини на її **внутрішніх переживаннях**

У зв'язку з цим зросло **значення окремого індивідуума**

«Портрет філософа Епікура», римська копія грецького оригіналу III ст. до н. е.
Музей античної скульптури Джованні Барракко, Рим

«Портрет драматурга Менандра»,
римська копія з елліністичного оригіналу
роботи Кефісодота Молодшого та Тімарха

Філософи скептики наполягали на відносності людського пізнання, на його недостовірності

Філософи епікурейці відстоювали, що людина може все досягнути за допомогою своїх спостережень і досвіду

Філософи кініки (засновник Антисфен) закликали до відмови від суспільних норм та самоізоляваності

ТЕАТР І ЛІТЕРАТУРА

У період еллінізму продовжували ставити трагедії, в Афінах з'явилася нова «комедія характерів»

Центром поезії стала Александрія, серед прозових жанрів були поширені історичні твори

Александрійський маяк,
реконструкція

НАУКА

Завдяки культурним зв'язкам Греції з підкореними територіями в період еллінізму розвиваються науки:

математика, астрономія, фізика, працюють такі вчені як **Архімед, Евклід,** Герон Александрійський, Аристарх Самоський, Гіппарх та інші

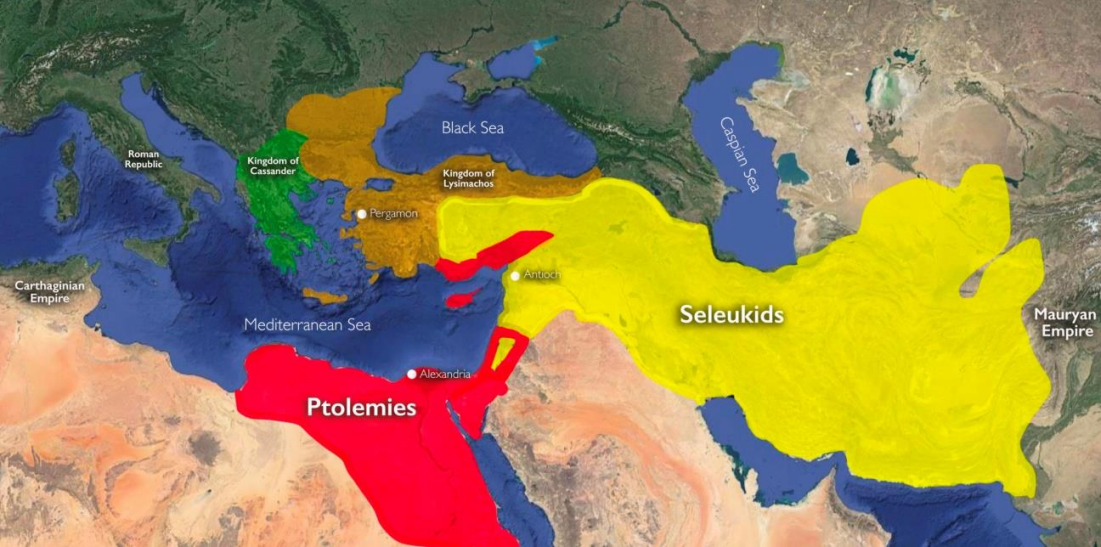
З активізацією торгівлі накопичуються **географічні знання,** розвиваються **історичні науки**

Розширення кругозору, розвиток точних наук вплинули на образотворче мистецтво і архітектуру, покращилась **будівельна техніка та інженерні досягнення**

АРХІТЕКТУРА ЕЛЛІНІСТИЧНИХ МІСТ

У часи завоювань
Александра Македонського
були засновані **нові міста**,
за традицією названі на
честь нього – близько **70**
міст Александрій. Новим
царем Селевком засновано
було **75 міст Селевкій**

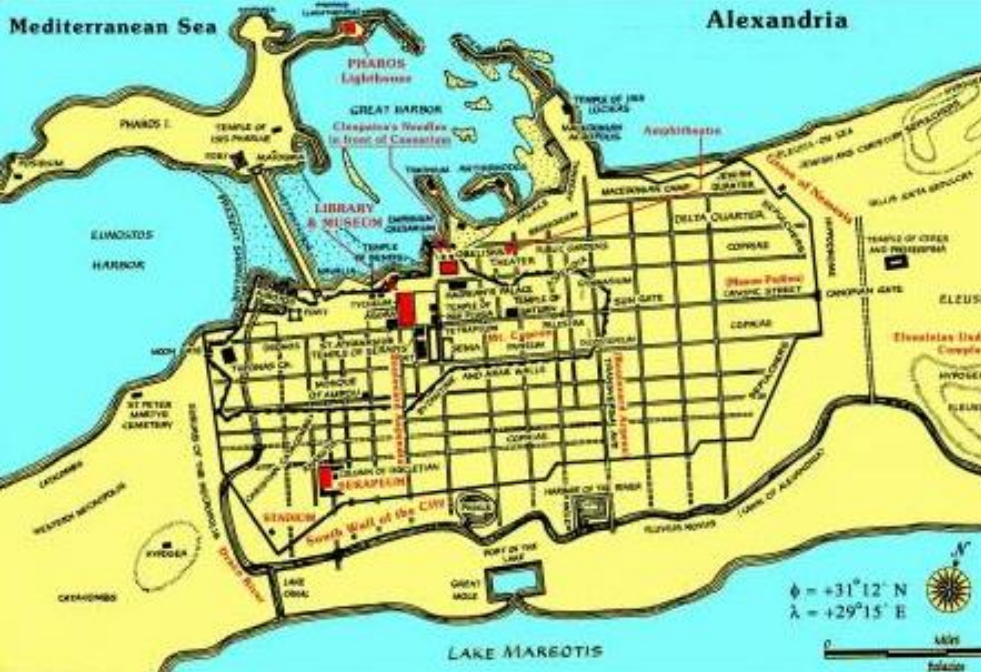
Найбільшими містами
з різноманітним
населенням були **Антіохія**,
Александрія Єгипетська та
Пергам

Карта елліністичних царств з основними містами,
бл. 300 р. до н. е.

План міста Прієна

ГІППОДАМОВА СИСТЕМА

Нові елліністичні міста мали **планування у вигляді кварталної забудови, яка утворювалася сіткою вулиць, що перетиналися під прямим кутом**. Таке планування міст отримало назву **регулярного планування** чи **гіпподамової системи** (за іменем античного архітектора V ст. до. н. е. Гіпподама). У подальшому кварталне планування за гіпподамовою системою стало основою забудови багатьох сучасних міст. Так забудовувалися античні міста Прієна, Пергам, Пірей, Мілет тощо.

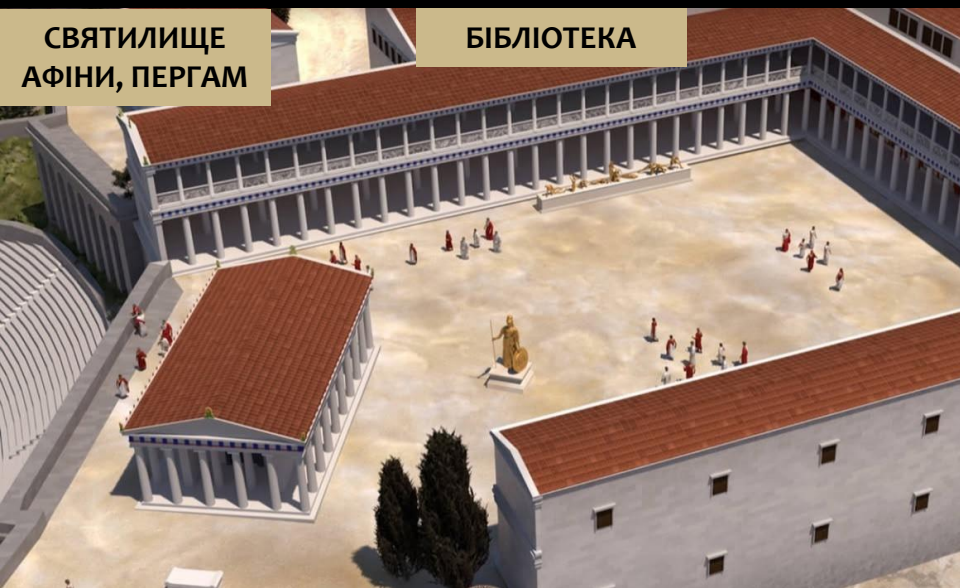
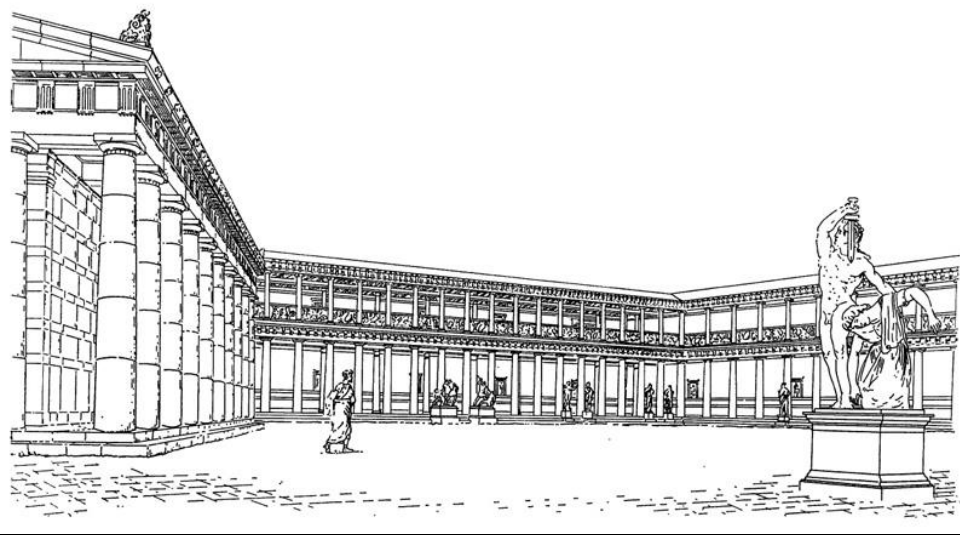
Квартальна забудова міста Александрії Єгипетської, план, комп'ютерна реконструкція

ПЕРИСТИЛЬНІ ПЛОЦІ елліністичних міст

В елліністичних містах зводили типові грецькі споруди (наприклад, театри), а також традиційні споруди, характерні для Близького Сходу

Центром елліністичних міст були **акрополь** з теменосом (священною ділянкою храмів) та громадська площа **агора**, які оточувалися **по периметру** **двохярусною колонадою** (перистильна площа)

Важливого значення набувають споруди світського призначення, зокрема **стої – довгі галереї з колонадами**, під дахом яких збиралися громадяни міста для спілкування

Акрополь міста Пергам,
вид на бібліотеку у святилищі Афіни Нікофори,
графічна та комп'ютерна реконструкції

НОВІ ТИПИ СПОРУД: МАЯКИ

Прискорений розвиток науки зумовив будівництво **нових типів споруд – маяків, бібліотек та музейонів**

Серед інженерних споруд, що активно використовувалися в мореплавстві, були **маяки**

Найвідомішими були **Фароський маяк** в Александрії Єгипетській та маяк на острові Родос – **Колос Родоський**

Фароський (Александрійський) маяк в бухті Александрії Єгипетської, реконструкції

Фароський маяк,
Александрія Єгипетська, реконструкція

ФАРОСЬКИЙ МАЯК

Фароський (Александрійський) маяк (299 – 279 рр. до н. е.) мав грандіозні розміри – заввишки **до 140 м**, був одним з семи чудес Давнього світу

Він мав вигляд **трьох веж**, що поступово зменшувалися, й увінчувався **статуєю Посейдона**

Всередині була шахта з пандусами та сходами, якими **догори підіймали паливо**

Вогонь на вершині горів вдень і вночі, його можна було бачити на відстані **100 миль**

Гігантський маяк, позначаючи **вхід до гавані Александрії**, водночас був урочистою і монументальною спорудою

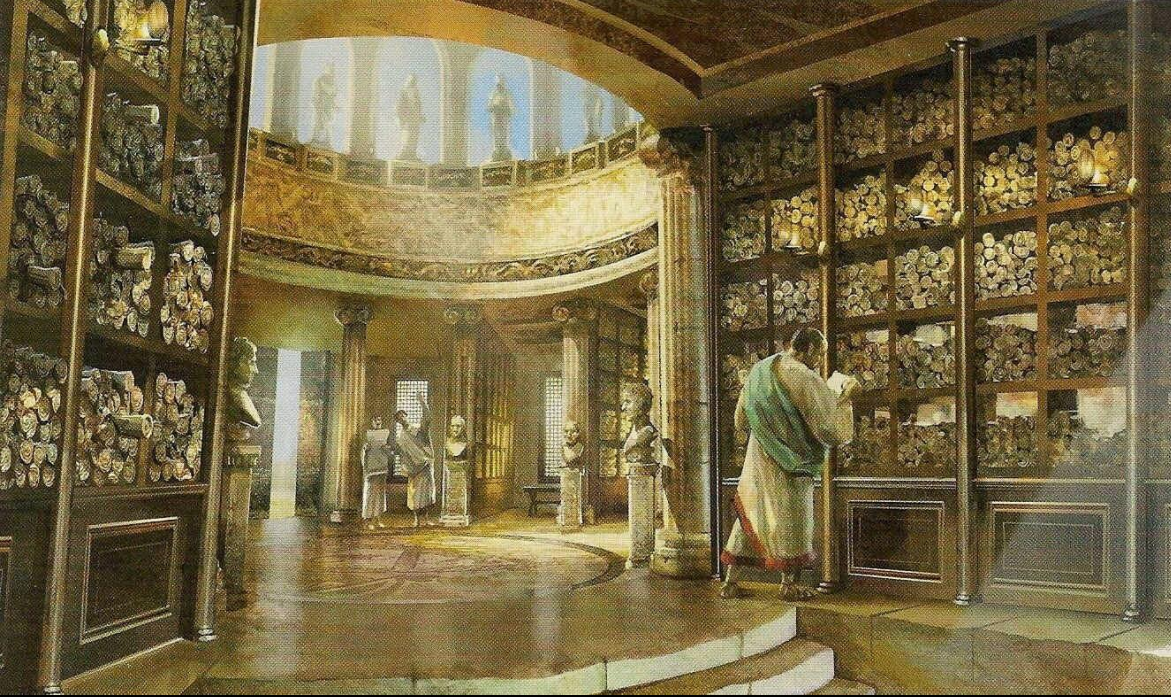
КОЛОС РОДОСЬКИЙ

Маяк «Колос Родоський» отримав свою назву завдяки колосальним (величезним) розмірам, являв собою **бронзову фігуру бога сонця Геліоса** зі смолоскипом у піднятій руці, був заввишки **32 метри**

Маяк був зведений у 281 р. до н. е. на острові Родос на честь героїчного захисту міста Родосу в 305 р. до н. е. від Деметрія Поліоркета

Хоча ця колосальна елліністична статуя **проіснувала трохи більше півстоліття**, а потім була зруйнована землетрусом бл. 225 р. до н. е., вона так вразила уяву її сучасників, що увійшла до списку **Семи чудес світу**

Маяк «Колос Родоський», 281 р. до н. е.
реконструкція

НОВІ ТИПИ СПОРУД: БІБЛІОТЕКИ, МУСЕЙОНИ

Найбільшою бібліотекою була **Александрійська бібліотека** в Єгипті, яка налічувала в зібранні **700 тисяч сувоїв**

Мусейони – перші музеї, де зберігалися колекції творів мистецтва

В **Александрійському мусейоні** працювали тогочасні вчені

Александрійська бібліотека,
реконструкції

Александрійська бібліотека,
Александрія Єгипетська,
комп'ютерна реконструкція

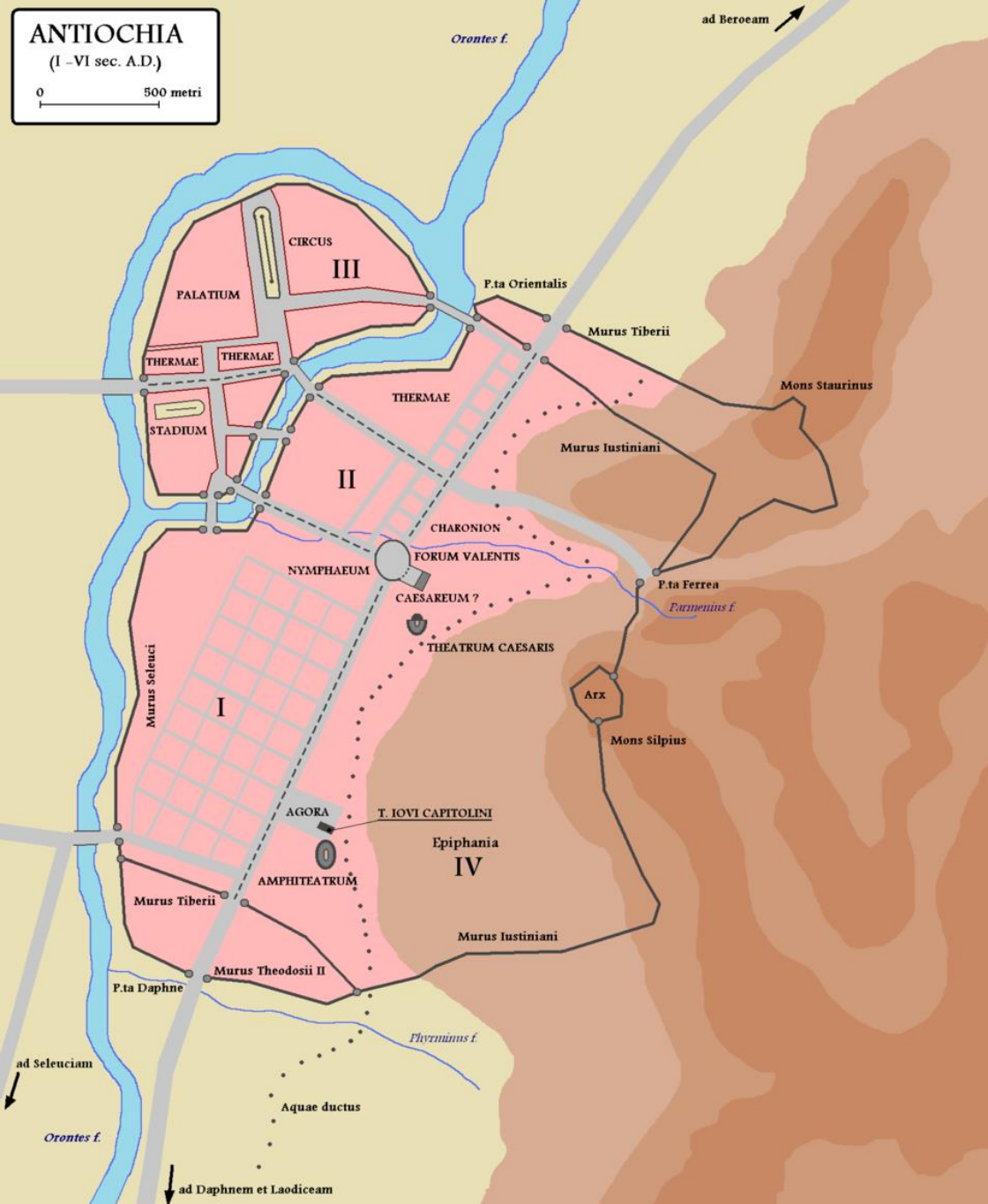
Музейон,
Александрія Єгипетська,
комп'ютерна реконструкція

ANTIOCHIA

(1 - VI sec. A.D.)

0 500 metri

План міста Антіохія

Місто АНТІОХІЯ

Антіохія була заснована діадхом Селевком I Нікатором у **300 р. до н. е.**

Місто поділялося на 4 квартали, кожний з яких був оточений окремою стіною, а разом вони були обнесені ще більш високою та укріпленою стіною

Антіохія контролювала торгівлю між Сходом і Заходом, знаходилась на перехресті таких караванних шляхів як Дорога спецій, Великий шовковий шлях та Царська дорога

Богиня ТІХЕ (ФОРТУНА)

Богиня Тіхе (римська Фортуна) міста Антіохії уособлювала удачу та долю

Голова Тіхе увінчана фортечними стінами міста, а біля її ніг пливе юнак, що символізує ріку Оронт

«Тіхе (Фортуна) міста Антіохії», римська копія I ст. н. е. з грецького оригіналу Ватиканські музеї, Рим

Пергамський акрополь, реконструкція

Театр на схилах акрополя в Пергамі

Місто ПЕРГАМ

Місто Пергам було столицею Пергамського царства та одним з найвидатніших центрів елліністичної культури

ПЕРГАМСЬКИЙ АКРОПОЛЬ

Акрополь розташовувався на пагорбі, де знаходилися **святилище Афіни Нікефори** з храмом Афіни та бібліотекою-музеєм, **святилище Зевса** з вівтарем, на схилі гори влаштовано **театр Діоніса**, також на акрополі були палаци, арсенал, ринок та інші споруди **Перистильні площі святилища** були оточені двоярусними колонадами

ПЕРГАМСЬКИЙ
АКРОПОЛЬ

СВЯТИЛИЩЕ АФІНИ

ТЕАТР

ВІВТАР ЗЕВСА

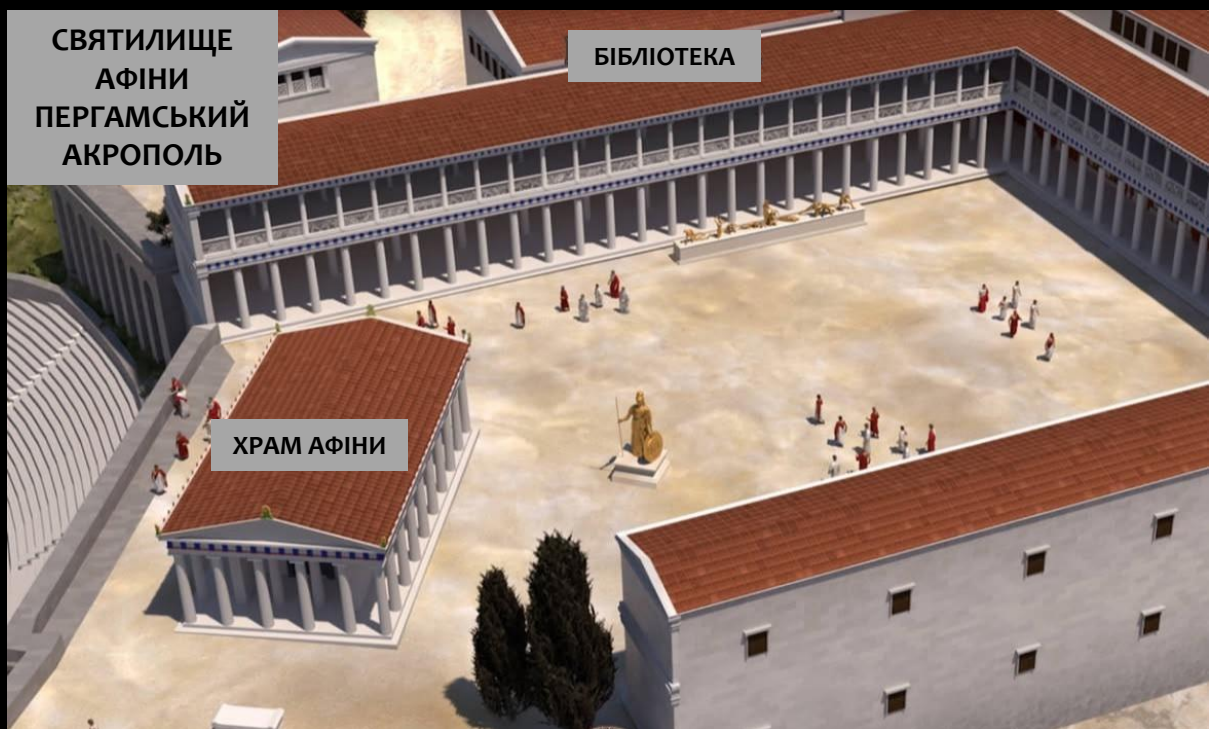
Пергамський акрополь,
Святилище Афіни та Зевса,
Пергам, III – II ст. до н. е.,
Комп'ютерна реконструкція
та план

СВЯТИЛИЩЕ
АФІНИ
ПЕРГАМСЬКИЙ
АКРОПОЛЬ

БІБЛІОТЕКА

ХРАМ АФІНИ

Пергамський акрополь,
Святилище Афіни
з храмом та бібліотекою,
Пергам, III – II ст. до н. е.,
комп'ютерна реконструкція

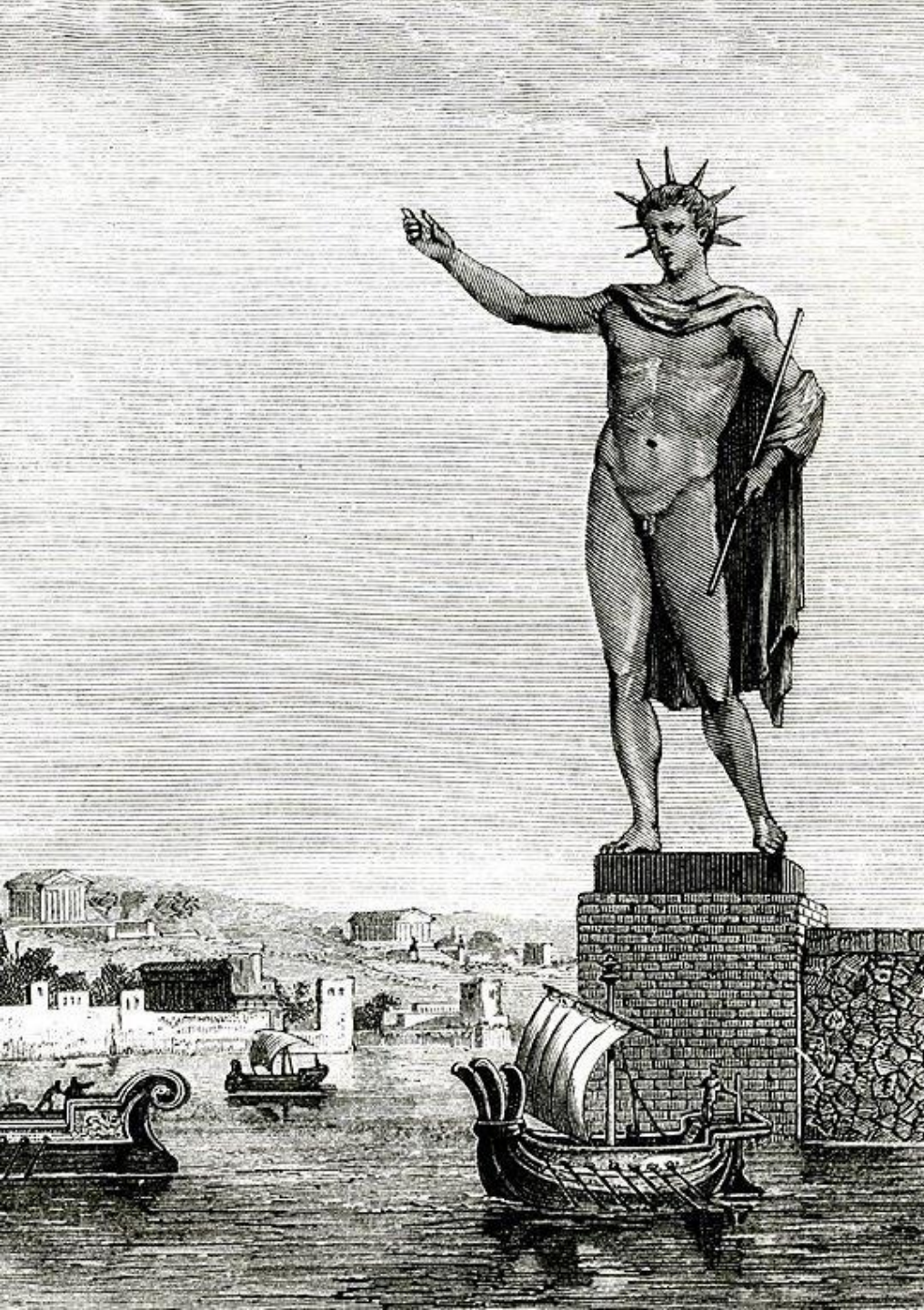

ХАРАКТЕРНІ РИСИ МИСТЕЦТВА ПЕРІОДУ ЕЛЛІНІЗМУ

Протилежність та контрасти:

- помпезність та інтимність
- гігантське та мініатюрне
- парадне і побутове
- алегоричне і натуралістичне
- раціоналізм та експресивність
- ліричність та драматизм
- архаїзація та новаторство

Маяк «Колос Родоський» –
одне з семи чудес світу,
острів Родос,
графічна реконструкція

МИСТЕЦТВО
СТАРОДАВНЬОЇ
ГРЕЦІЇ
ПЕРІОД ЕЛЛІНІЗМУ
Скульптура

ХАРАКТЕРНІ РИСИ СКУЛЬПТУРИ ПЕРІОДУ ЕЛЛІНІЗМУ

У мистецтві еллінізму
в **III ст. до н. е.** панували
динамічні, експресивні та
реалістичні образи

У **II ст. до н. е.** з'явилося багато
нових мотивів, виник інтерес до
вишуканості, **витонченості**

У **I ст. до н. е.** посилювалися
ретроспективні тенденції,
повернення до класики

Майстри використовували
нововведення скульпторів пізньої
класики: трагізм та експресію
образів **Скопаса**, ліричність
Праксителя

«Ніка Самофракійська»,
фрагмент

Складові цілісного образу людини в зображеннях:

- з одного боку – **монументалізм** – перебільшення форм, підкреслення героїчних якостей
- з іншого – **лірико-інтимний або повсякденний характер**, зображення **побутових деталей**, **драматичний психологізм**

Відбувається **відхід від узагальненого ідеалізованого образу людини** – людина постає як індивідуум, в образах посилюється **психологізм, національні, вікові, соціальні та інші ознаки особистості**

Танагрська теракотова статуетка,
бл. 300 р. до н. е.

Загострюється увага майстрів до **різних емоційних станів людини**: художники прагнули зобразити **складні почуття**

З'являються зображення незвичайних персонажів – **людей з фізичними порушеннями**

Зростають **декоративізм та «оповідальність»**

«Кулачний боєць»,
фрагмент

Фриз «Гігантомахія», фрагмент Пергамського вівтаря Зевса,
Пергамська скульптурна школа

Композиція в скульптурі втрачає класичну ясність, стає складною, заплутаною, багатофігурною

Поєднуються **грецькі та східні** традиції

Посилюються локальні відмінності **художніх шкіл**: Александрійська, Пергамська, Родоська, Афінська та ін.

СКУЛЬПТУРНІ ШКОЛИ ПЕРІОДУ ЕЛЛІНІЗМУ

У період еллінізму сформувалися **регіональні** скульптурні школи, що відрізнялися своїми **стилістичними рисами**

Найбільш відомі серед них:

1) АТТИЧНА школа

Материкова Греція, регіон Аттика, центр – місто Афіни

2) ПЕРГАМСЬКА школа

Мала Азія, центр – місто Пергам

3) РОДОСЬКА школа

острів Родос

4) АЛЕКСАНДРІЙСЬКА школа

Єгипет, центр – місто Александрія Єгипетська

АТТИЧНА ШКОЛА

Скульптори аттичної школи прагнули зберегти **класичні традиції**

Особливостями творів аттичних майстрів була **стриманість, елегантність, канонічні класичні форми**

Деяким скульптурним образам аттичної школи характерна **інтимність та ліричність**

В аттичній школі отримує розвиток **скульптурний портрет**, зокрема численні портрети **Александра Македонського**

Портрет Александра Македонського, римська мармурова копія, близько 20 р. до н. е. – 20 р. н. е. з грецького оригіналу, Гліптотека, Мюнхен

СКУЛЬПТУРНІ ПОРТРЕТИ АТТИЧНОЇ ШКОЛИ

«Портрет Менандра», римська копія
I ст. до н. е. з грецького оригіналу
III ст. до н. е., галерея Уффіці, Флоренція

Розквіту скульптурного портрету в III ст. до н. е. сприяло посилення **індивідуалізму**

Поряд з офіційними портретами **правителів** періоду еллінізму створювалися портретні статуї видатних **філософів, ораторів, письменників, атлетів**

Увагу майстрів привертали як **індивідуальні риси**, так і **характерна зовнішність**

Для портретних образів характерні **реалістичність**, стриманий вираз обличчя, **інтелектуальність**

Портрети громадських та культурних діячів встановлювали **в публічних місцях для вшановування**

«Портрет Менандра», римська копія I ст. до н. е. з грецького оригіналу III ст. до н. е., галерея Уффіці, Флоренція

Портрети комедіографа Менандра були знайдені переважно в Афінах, зокрема, у театрі Діоніса

«ДЕМОСФЕН»

Статуя Демосфена присвячена знаменитому **оратору**, який жив в Афінах у IV ст. до н. е.

Демосфен розумів, що зростання могутності Філіппа II Македонського загрожує грецькій незалежності, і розпочав **антимакедонську політику**, яку на площах публічно доводив афінянам та громадянам інших грецьких міст-держав

Відомо **понад 50 римських копій** портретів Демосфена, що свідчить про його популярність у римські часи

Полієвкт «Демосфен», мармур, римська копія з грецького оригіналу, 280 р. до н. е.,
Нова Карлсберзька гліптотека, Копенгаген

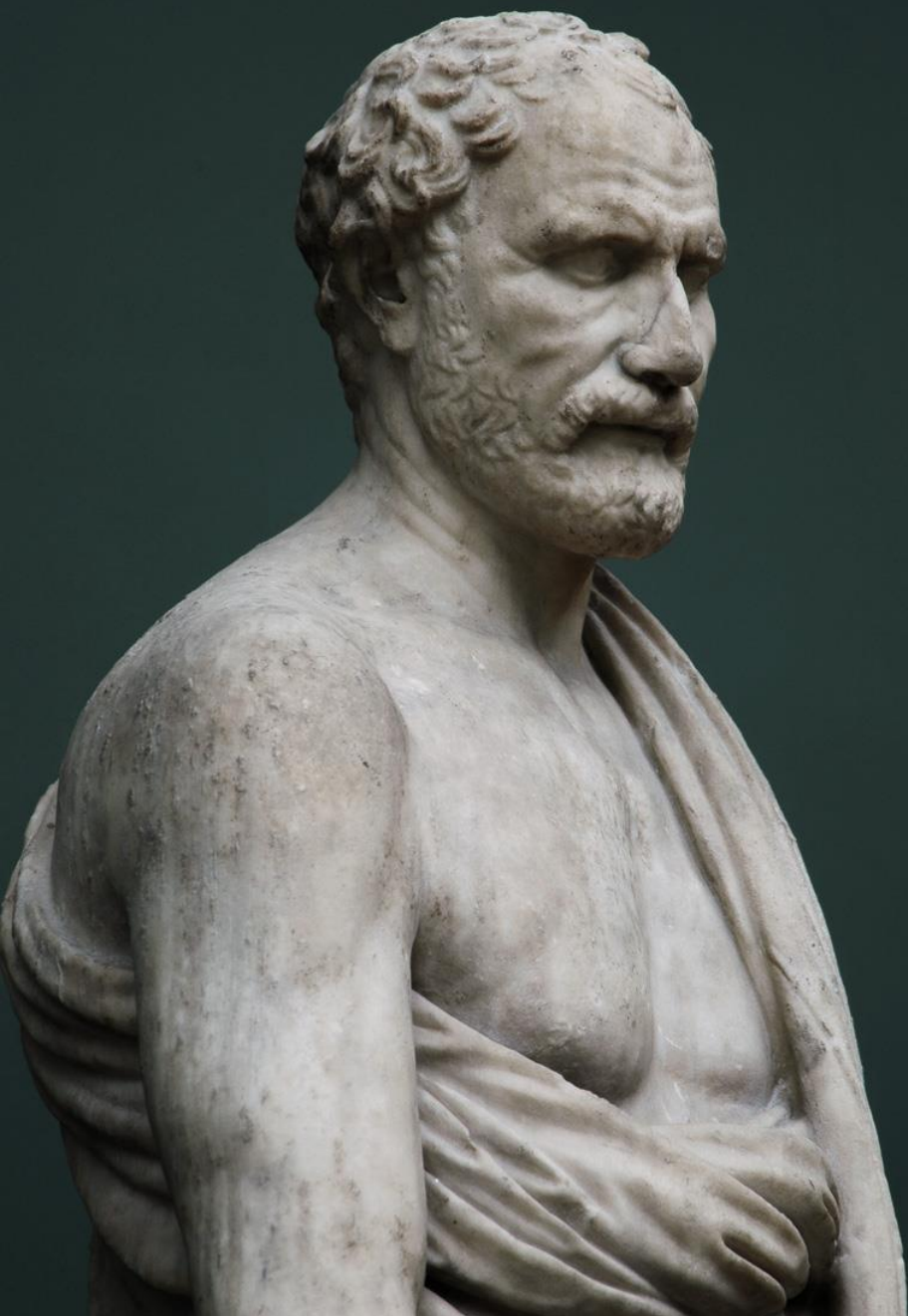

Демосфен зображений в момент, коли закінчив промову, але усвідомлює, що всі його прагнення схилити афінян до опору македонцям марні

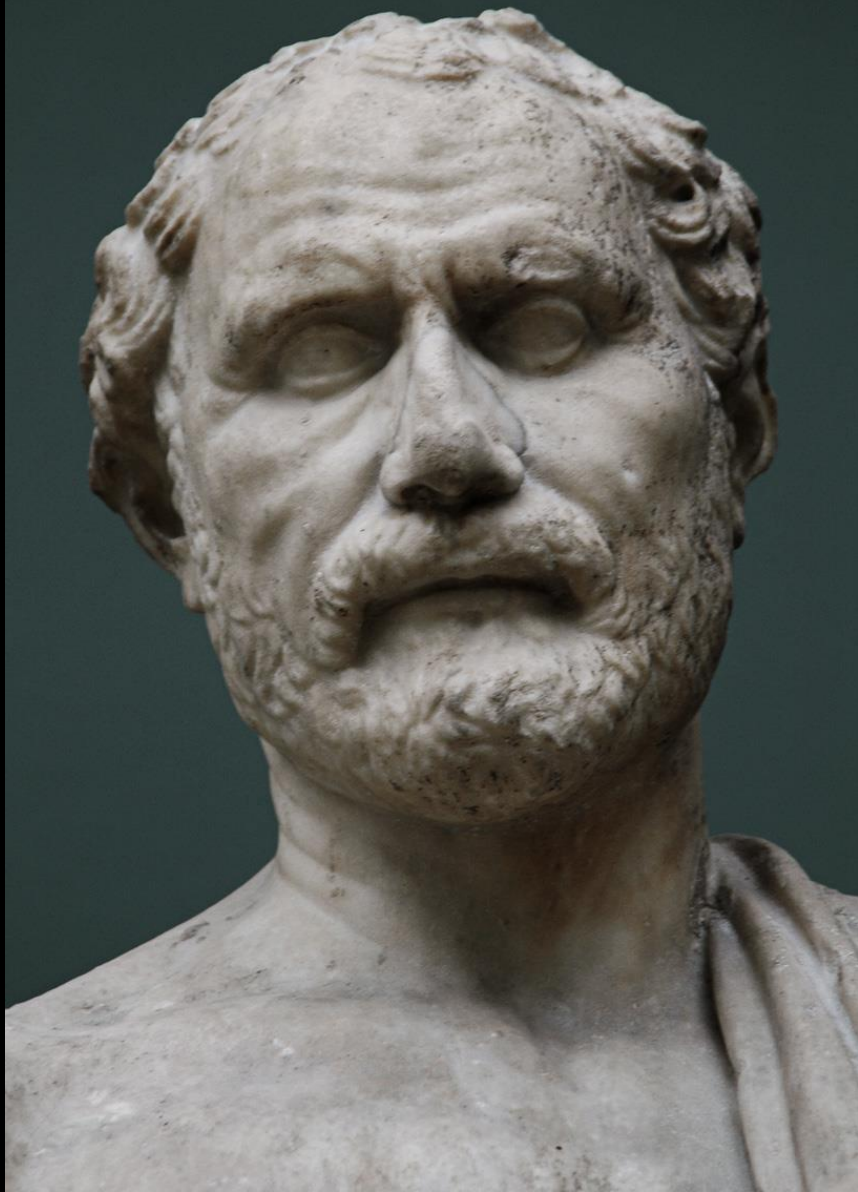
Оратор стоїть зі схиленою головою – він розуміє своє **безсилля й відчуває себе пригніченим**

Скульптор Полієвкт передав усю **психологічну глибину, основні риси характеру** оратора Демосфена, показав у його образі **не торжество мудрості, а гіркоту її поразки**

Полієвкт «Демосфен», мармур, римська копія з грецького оригіналу, 280 р. до н. е., Нова Карлсберзька гліптотека, Копенгаген

Полієвкт «Демосфен», римська копія з грецького оригіналу, 280 р. до н. е., Нова Карлсберзька гліптотека, Копенгаген

Полиєвкт «Демосфен», римська копія з грецького оригіналу, 280 р. до н. е., Нова Карлсберзька гліптотека, Копенгаген

«КУЛАЧНИЙ БОЄЦЬ»

Скульптура «Кулачний боєць» (або «Боксер, що відпочиває») – один з найяскравіших прикладів елліністичної скульптури, що ілюструє **реалізм, психологізм і гуманізм** цього періоду

Зображено **оголеного атлета, виснаженого після бою, який сидить** схилившись вперед і спершись руками на ноги; його обличчя зведене вбік від болю, він ніби озирається

Ця статуя відображала **зміни ролі атлетики** в елліністичному суспільстві та зростання поваги до **професійних спортсменів**

«Кулачний боєць», III – II ст. до н. е., бронза з інкрустацією міддю, висота близько 128 см, Національний римський музей, Палаццо Массімо

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Боксер зображений не як молодий, ідеалізований спортсмен, а як **досвідчений боєць середнього віку**

На обличчі та тілі **реалістично і без прикрас** зображені наслідки довгого життя у спорті: численні **рани**, гематоми, розбитий ніс, порізані вуха

Вираз обличчя, вигин та напруження тіла передають внутрішній стан – **втому, біль, самозаглиблення**

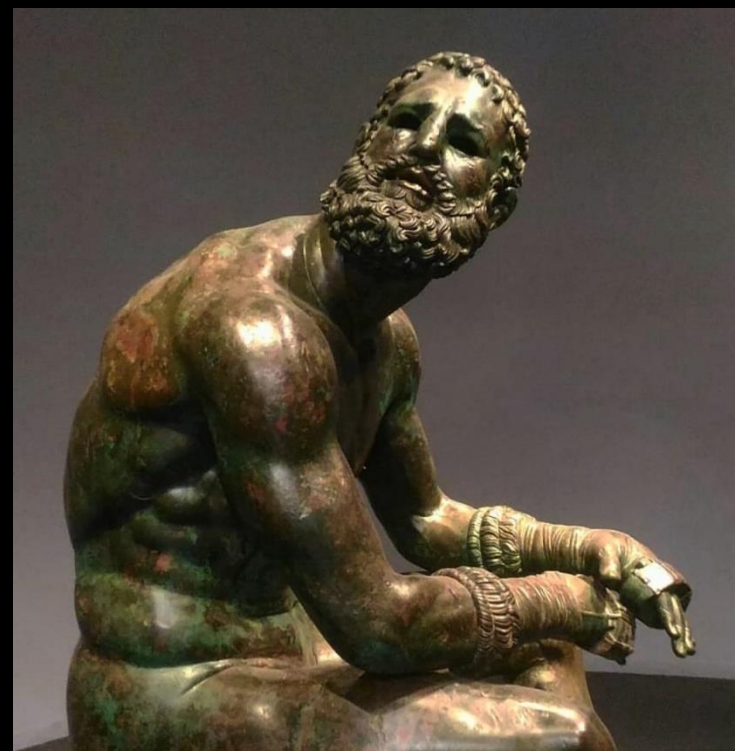
«Кулачний боєць», III – II ст. до н. е.,
Національний римський музей,
Палаццо Массімо

Статуя заснована на **контрасті між нерухомістю та геометричною стриманістю**, вираженою сидячою позою і положенням рук, що спираються на ноги, та **динаміці**, що передається раптовим поворотом голови і напруженням м'язів

«Кулачний боєць», III – II ст. до н. е.,
Національний римський музей,
Палаццо Массімо

«Кулачний боєць», фрагменти,
III – II ст. до н. е., бронза з інкрустацією міддю,
Національний римський музей, Палаццо Массімо

«Кулачний борець», III – II ст. до н. е.,
Національний римський музей, Палаццо Массімо

Руки боксера захищені **бойовими рукавичками**, введеними в боксерську практику в IV ст. до н. е.: чотири пальці вставлені у важке кільце, що складається з трьох шкіряних смуг, скріплених разом металевими шипами

«Кулачний боєць», фрагменти, III – II ст. до н. е., бронза з інкрустацією міддю, Національний римський музей, Палаццо Массімо

«Кулачний боєць», фрагмент,
III – II ст. до н. е., бронза з інкрустацією міддю
Національний римський музей, Палаццо Массімо

ТЕХНІКА

Робота була створена за допомогою **техніки лиття бронзи** за восковими моделями

Скульптура загалом складається з **8 сегментів**

Губи, рани, шрами і кров були відлиті окремо з **міді** або темнішого сплаву, що додає контрасту з бронзою

Очі були інкрустовані, можливо зі скла (не збереглися), що додавало ще **більшої живості**

Окремо були відлиті центральні пальці ніг та черепна коробка, щоб мати доступ для вставлення поліхромних очей

«Кулачний боєць», фрагмент, III – II ст. до н. е., бронза з інкрустацією міддю, Національний римський музей, Палаццо Массімо

«Кулачний боєць», фрагменти, бронза з інкрустацією міддю

Фото археологічних розкопок 1885 року під час знахідки «Кулачного бійця», Рим

ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ

Скульптуру «Кулачний боєць» було знайдено абсолютно випадково – ця знахідка стала однією з найвизначніших археологічних сенсацій XIX століття

Статую знайшли в 1885 році в римських термах Костянтина на Квіринальському пагорбі в Римі

Під час земляних робіт, пов'язаних із будівництвом нового корпусу Національного римського музею, на глибині 6 метрів робітники натрапили на погано збережений підземний резервуар (цистерну) з уламками архітектури та кам'яними блоками

Фото археологічних розкопок 1885 року під час знахідки «Кулачного бійця», Рим

«Кулачний боєць» лежав обличчям донизу і був, ймовірно, свідомо **захований чи закопаний** у пізньоантичну епоху, щоб зберегти від грабунку або знищення **Бронза збереглася добре**, оскільки довгий час пролежала під землею в замкненому просторі, що запобігло корозії

Це **рідкісний випадок збереженої античної бронзової статуї**, адже більшість таких творів була переплавлена в пізніші часи

«ТОРС БЕЛЬВЕДЕРСЬКИЙ»

Скульптура «Торс Бельведерський» **знайдена була у XV ст.** (приблизно в 1430 – 1480 рр.) у Римі, імовірно, у руїнах Театру Помпея

Придбана **для папської колекції** та вже в 1530-х роках перебувала **в Бельведері Ватиканського палацу**, звідси походить її назва

В епоху Відродження ця скульптура стала об'єктом глибокого вивчення, натхнення і наслідування, зокрема для **Мікеланджело**, який називав її **«справжньою школою анатомії»**

Аполлоній, син Нестора,
«Торс Бельведерський», I ст. н. е.,
мармур, Музеї Ватикану, Рим

ВТРАЧЕНІ ЧАСТИНИ

Зображено оголеного чоловіка, який сидить на скелі зі шкурою пантери чи лева – можливо це **Геракл** після подвигів

У статуї відсутні голова, руки і ноги – **зберігся лише торс**, частина стегон і тазу

Папа римський Юлій II запропонував **Мікеланджело відновити втрачені частини**, проте він відмовився, бо вважав, що вона **досконала навіть у зруйнованому вигляді**

Аполлоній, син Нестора,
«Торс Бельведерський», I ст. н. е.,
мармур, Музеї Ватикану, Рим

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Попри фрагментарність, тіло передає надзвичайну внутрішню енергію, напруження мускулатури, **динаміку в спокої**

М'язи – анатомічно точні, проте **не ідеалізовані**, вони сповнені **драматизму**

Торс не лише технічно віртуозний, а й **емоційно глибокий**

Постать сидить, але **не розслаблена** – це герой у глибоких роздумах або стомлений після битви

Фізична досконалість поєднується з **внутрішнім драматизмом**, відчувається людська сила і вразливість водночас

Аполлоній, син Нестора,
«Торс Бельведерський», I ст. н. е., мармур,
Музеї Ватикану, Рим

ПІДПИС СКУЛЬПТОРА

На постаменті є підпис скульптора: **Аполлоній, син Нестора, афінянин** (Apollonios Nestoros Athenaios)

Це рідкісний випадок, коли антична скульптура зберегла авторське ім'я, хоча точне датування роботи залишається дискусійним

Аполлоній, син Нестора,
«Торс Бельведерський», I ст. н. е.,
висота 159 см, Музеї Ватикану, Рим

Аполлоній, син Нестора, «Торс Бельведерський»,
I ст. н. е., мармур, висота 159 см, Музеї Ватикану, Рим

«АФРОДИТА МІЛОСЬКА» («ВЕНЕРА МІЛОСЬКА»)

Статуя «Афродіта Мілоська» (чи «Венера Мілоська») – **один з найвідоміших творів давньогрецького мистецтва, мала надзвичайний вплив на мистецтво XIX – XX століть**

Зображено **Афродіту** (римська Венера) – **богиню кохання і краси** в момент, коли вона, можливо, вдягає покривало на нижню частину тіла, виходячи з води

Статуя виготовлена з мармуру, трохи більша за натуральну величину – **вистою понад 2 метри, у неї втрачені обидві руки**

«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»),
130 – 100 рр. до н. е., пароський мармур,
висота 204 см, Лувр, Париж

Богиня кохання і краси зображена з **оголеним торсом**, нижня половина її тіла **задрапірована** тканиною

За **формою плечей** можна уявити **положення її рук** – права була опущена вниз, імовірно, підтримувала тканину, а ліва була піднята і простягалася у просторі

Погляд Афродіти спрямований ліворуч, можливо, у бік витягнутої руки

Поверхня статуї добре **відполірована**, що додає образу ідеалізації, хоча **задня частина** скульптури **оброблена менш ретельно** – це вказує на фронтальне сприйняття фігури

«Афродіта Мілоська», II ст. до н. е.,
Лувр, Париж

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

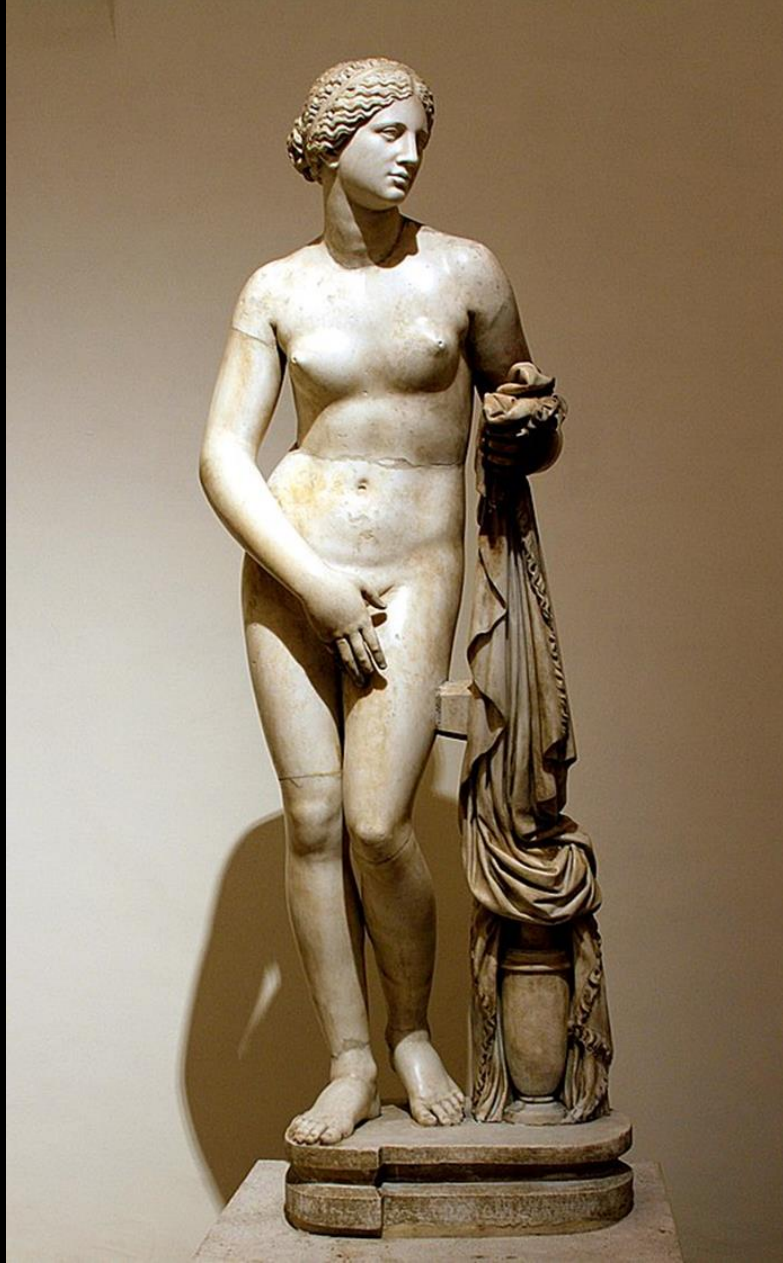
У скульптурі «Афродіти Мілоської» поєдналися **класична ідеалізація** і **врівноваженість з елліністичною пластикою і чуттєвістю**

Образ богині **стриманий та спокійний**, фігура має плавну **S-подібну лінію корпусу**, **врівноважену позу контрапосту та хіазму**, **відсутній драматизм**, ідеалізована краса, – риси, які були характерні для аттичної скульптурної школи

Статуя Афродіти наслідує класичний зразок «**Афродіти Книдської**» скульптора **Праксителя** та тип «**Венери сором'язливої**»

«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»), II ст. до н. е., пароський мармур, висота 204 см, Лувр, Париж

Пракситель «Афродіта Кнідська», IV ст. до н. е., римська копія I ст. до н. е., Національний римський музей, Палаццо Альтемпс, Рим

«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»), II ст. до н. е., Лувр, Париж

ОБЛИЧЧЯ

Обличчя Афродіти
витончене, спокійне, з легким
натяком на усмішку

Правильні пропорції, пряме
перенісся, округле підборіддя
вказують на наслідування
класичних канонів краси

«Афродіта Мілоська», фрагменти,
II ст. до н. е., Лувр, Париж

ВТРАЧЕНІ РУКИ

У статуї відсутні обидві руки

Початкове **положення**
відсутніх рук невідоме

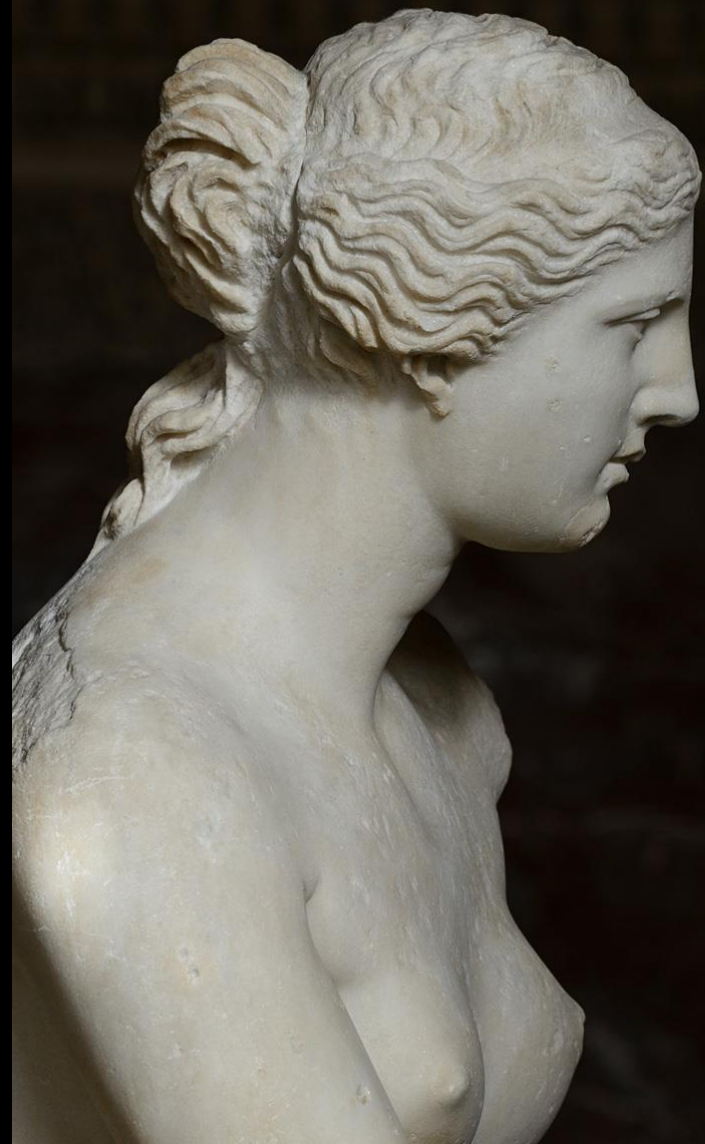
Більшість дослідників вважає,
що Афродіта **у лівій руці**
тримала **яблуко розбрату** – її
атрибут, символ перемоги
на «Суді Паріса», оскільки під
час відкриття статуї поруч із
нею знайшли мармурову
руку, що тримає яблуко

Нещодавній науковий аналіз
підтвердив ідентифікацію цієї
руки як частини скульптури

«Афродіта Мілоська» («Венера
Мілоська»), II ст. до н. е., пароський
мармур, висота 204 см, Лувр, Париж

«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»),
фрагменти, II ст. до н. е., Лувр, Париж

«Афродіта Мілоська»
(«Венера Мілоська»), фрагменти,
II ст. до н. е., Лувр, Париж

ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ

Статую Афродіти було **знайдено на острові Мелос (Мілос) у 1820 році (Кіклади, Греція) селянином Йоргосом Кентротасом** у залишках античного святилища

Незабаром статую **купив французький моряк Олів'є Вутьє**, який передав французьким дипломатам, і згодом вона **потрапила у Францію**

У 1821 році подарована королю Людовіку XVIII, який передав її до **Лувру**

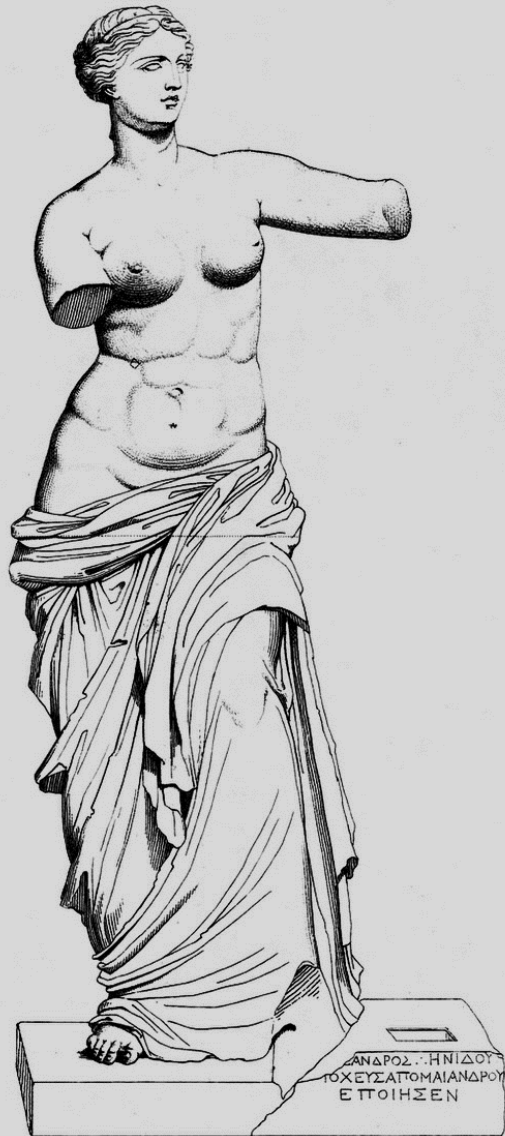
«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»), II ст. до н. е., пароський мармур, висота 204 см, Лувр, Париж

ІМ'Я СКУЛЬПТОРА

На основі нині **втраченого напису на постаменті статуї**, знайденого поруч зі скульптурою, авторство приписують скульптору **Агесандру (чи Александру) з Антіохії** на Меандрі, хоча ім'я на написі не повністю прочитувалося

У дослідників є сумніви щодо імені антіохійського скульптора вважається, що **стиль** статуї ближчий до **класичної афінської школи**

«Венера Мілоська», намальована Огюстом Дебеем у ХІХ ст. Напис на плиті, якщо він спочатку був частиною Венери, ідентифікує скульптора як [---] Андроса з Антіохії на Меандрі та підтверджує датування роботи елліністичним періодом

VENUS VICTRIX,

decouverte dans l'Isle de Milo, au mois de Février 1820.

*donnée au Roi le 1.er Mars 1821, par M.^{le} Marquis de Rivière
son Ambassadeur à Constantinople.*

«ВЕНЕРА МІЛОСЬКА» – ЕТАЛОН ЖІНОЧОЇ КРАСИ

Статуя «Афродіти Мілоської», або, як найчастіше її називають за римською традицією, «Венери Мілоської», стала **еталоном жіночої краси та гармонії**

У XIX – XX століттях нею захоплювалися, її образ наслідували художники періодів неокласицизму, романтики, а також наслідують **сучасні художники і дизайнери**

«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»), II ст. до н. е, висота 204 см, Лувр, Париж

«Афродіта Мілоська» («Венера Мілоська»), II ст. до н. е., пароський мармур, висота 204 см, Лувр, Париж

ПЕРГАМСЬКА ШКОЛА

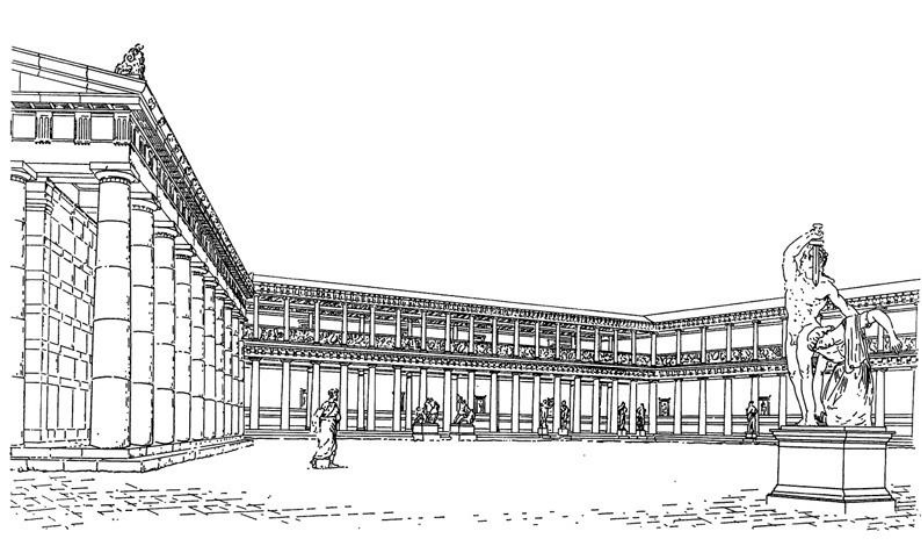
У Пергамі розвинулася **героїчна лінія** в скульптурі, для якої характерним було передача **драматизму, пафосу** образів, зображення сцен битв, часто передавали **мить кульмінації, страждання**

Пергамські скульптори наслідували пізньокласичні твори **Скопаса та Лісіппа**, запозичуючи з їхніх творів динамічні пози й драматизм облич

У рельєфних композиціях використовували високий рельєф – **горельєф**

Поширені теми – міфологічні сцени боротьби, політична символіка перемоги над варварами

«Галл, який вбиває себе і дружину», римська копія грецького оригіналу, 230 р. до н. е.

Пергамський акрополь, святилище Афіни, реконструкція

Скульптури «Дарунки Аттала»

СКУЛЬПТУРИ «ДАРУНКИ АТТАЛА» святилище Афіни, Пергамський акрополь

Місто Пергам було столицею **Пергамського царства** та одним з найвидатніших центрів елліністичної культури

З IV по II ст. до н. е. **галли** (римська назва кельтських племен Центральної Європи) напали на території Давнього Риму, Греції, Македонії та Малої Азії

Воїни галли відрізнялися жорстокістю в битві та наводили на супротивників жах

Пергамський цар Аттал I переміг галлів й на честь перемоги встановив **чотири скульптури у святилищі Афіни**, які отримали назву «**Дарунки Атала**»

«ВМИРАЮЧИЙ ГАЛЛ»

Одна зі скульптур, створена на замовлення пергамського царя Аттала I на честь **перемоги над варварськими племенами галлів**, які напали на територію Балкан і Малої Азії у 279 – 277 рр. до н. е.

Статую було відкрито в XVII ст. під час перебудови вілли Людовізі в Римі

«Вмираючий галл»,
одна зі скульптур «Дарунків Аттала»
зі святилища Афіни на Пергамському акрополі,
давньоримська мармурова копія
втраченої бронзової грецької скульптури,
близько 220 р. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

«Вмираючий галл»,
давньоримська мармурова копія втраченої бронзової грецької скульптури,
близько 220 р. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

«Вмираючий галл»,
давньоримська мармурова копія втраченої бронзової
грецької скульптури, бл. 220 р. до н. е.,
93 см x 186 см x 89 см
Капітолійські музеї, Рим

Мармурова статуя
є римською копією
грецького оригіналу

За **натуралістичністю та
драматизмом** вважається
вершиною античного
мистецтва

Грецький скульптор Епігон,
придворний майстер
династії Атталідів
з Пергама, зобразив
переможеного галла

Галл зображений
напівсидячим на **щиті, меч**
його зламаний, у грудях
у нього **рана**, поруч лежать
два вигнутих **роги** (духові
інструменти), що випали
з рук, на шії **прикраса
торк (шийна гривна)**

Галл знесилений, рука, на яку спирається, **ледь утримує тіло**, він ось-ось впаде

У той же час відчувається колишня **міць тіла**, сила його **рук**

Тіло ідеалізоване за грецьким зразком, проте **обличчя має характерні риси галла** – скуповжене волосся, широкі брови, ніс не так ідеалізований, як у греків

Відомо, що **галли наносили на волосся глиняну чи гіпсову суміш**, щоб надати їм більш грубий вигляд чи, можливо, для захисту голови під час битви

«Вмираючий галл»,
близько 220 р. до н. е.,
Капітолійські музеї, Рим

«Вмираючий галл»,
фрагмент, близько 220 р. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

Зацікавленість до емоцій була характерна для періоду еллінізму – на відміну від попередніх періодів, коли вмираючі грецькі воїни зображувалися з архаїчною усмішкою, галл зображений **страждаючим** – про це говорить його поза й вираз обличчя

Одночасно він виглядає благородно – вперше **негрек** зображений **в героїчній оголеності**, що може означати захоплення його героїзмом

«Вмираючий галл», фрагмент близько 220 р. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

«Вмираючий галл»,
давньоримська мармурова копія втраченої бронзової грецької скульптури,
близько 220 р. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

«ГАЛЛ, ЯКИЙ ВБИВАЄ СЕБЕ І ДРУЖИНУ»

Скульптура є мармуровою копією втраченого грецького бронзового оригіналу, була встановлена у святилищі Афіни в Пергамі як одна з **«Дарунків Аттала»** на честь перемоги над галлами

Скульптурна група зображує **галла**, який **вбив свою дружину** і тримає її тіло в одній руці та меч в іншій, намагаючись **покінчити життя самогубством**

Можливо він був одним з вождів, який **віддав перевагу вбити себе та дружину**, ніж бути захопленими

«Галл, який вбиває себе і дружину»,
230 р. до н. е., Національний римський музей, Палаццо Массімо

Відомо, що галли, відправляючись воювати, брали з собою дружин

Образ галла можна впізнати за **густим хвилястим волоссям та вусами**

Зазвичай у грецькому мистецтві в статуях зображували переможців, проте замість цього ми бачимо **образ переможеного воїна, який героїчно гине**, і це викликає повагу

«Галл, який вбиває себе і дружину», римська мармурова копія з втраченого бронзового оригіналу, 230 р. до н. е., Національний римський музей, Палаццо Массімо

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Елліністичні скульптори включали у свої твори **три основні характеристики**, щоб створити більш реалістичні образи:

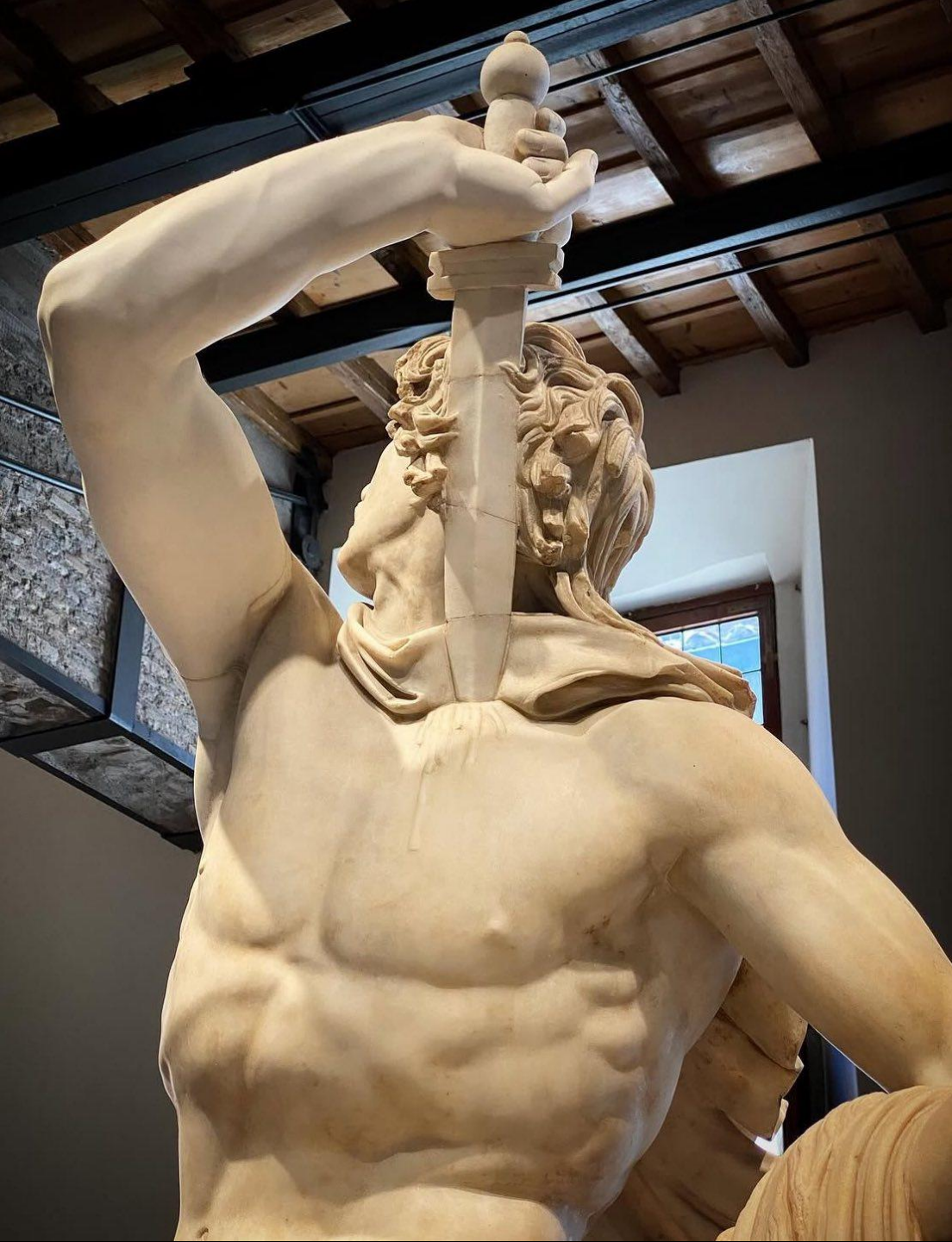
- **виразні жести і рухи**
- **реалістичну анатомію**
- **багато прикрашені деталі**

Скульптурна група являє собою характерний зразок елліністичного мистецтва, завдяки передачі **драматизму** образів

Пози персонажів **перебільшені**, їхні **тіла викривлені**, **кінцівки розкинуті в різних напрямках**, що створює відчуття живості

«Галл, який вбиває себе і дружину»,
фрагмент, 230 р. до н. е.

«Галл, який вбиває себе і дружину»,
фрагменти, 230 р. до н. е.,
Національний римський музей,
Палаццо Массімо

«Галл, який вбиває себе
і дружину», фрагмент,
230 р. до н. е.

Національний римський музей,
Палаццо Массімо

КОМПОЗИЦІЯ

Щоб досягнути повністю скульптуру, потрібно здійснити **круговий обхід**

Частини скульптурної групи **виходять за межі свого п'єдесталу** – такий прийом додає відчуття **композиційної свободи**, яка була абсолютно новою для грецької скульптури

«Галл, який вбиває себе і дружину», 230 р. до н. е., Національний римський музей, Палаццо Массімо

«Галл, який вбиває себе і дружину»,
одна зі скульптур «Дарунки Аттала» зі святилища Афіни в Пергамі,
римська мармурова копія з втраченого бронзового оригіналу 230 р. до н. е.,
Національний римський музей, Палаццо Массімо

Пергамський віттар,
близько 200 – 150 рр. до н. е.,
Пергамський музей, Берлін

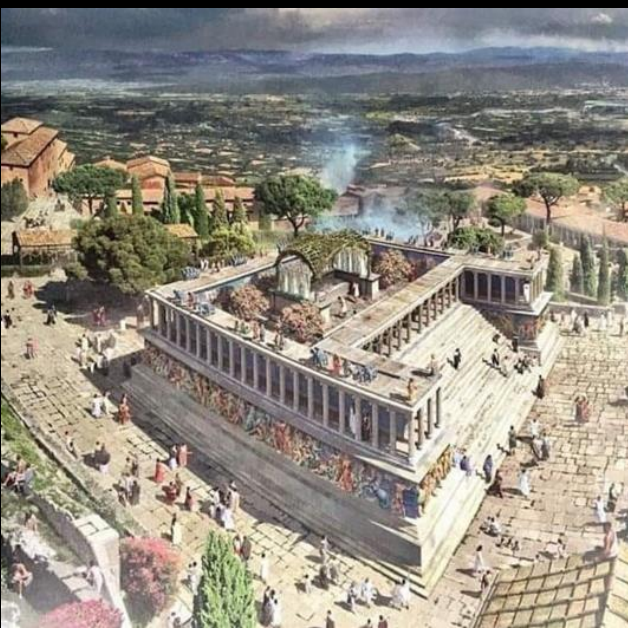
ФРИЗ ПЕРГАМСЬКОГО ВІТТАРЯ

Віттар Зевса в давнину стояв на священній ділянці **акрополя міста Пергам** (на західному узбережжі сучасної Туреччини)

Протягом XIX ст. **німецькі археологи** за згодою правителя Османської імперії фінансували та займалися розкопками Пергаму

На початку XX ст. **віттар був перевезений до Берліну**, де для нього звели спеціальний музей

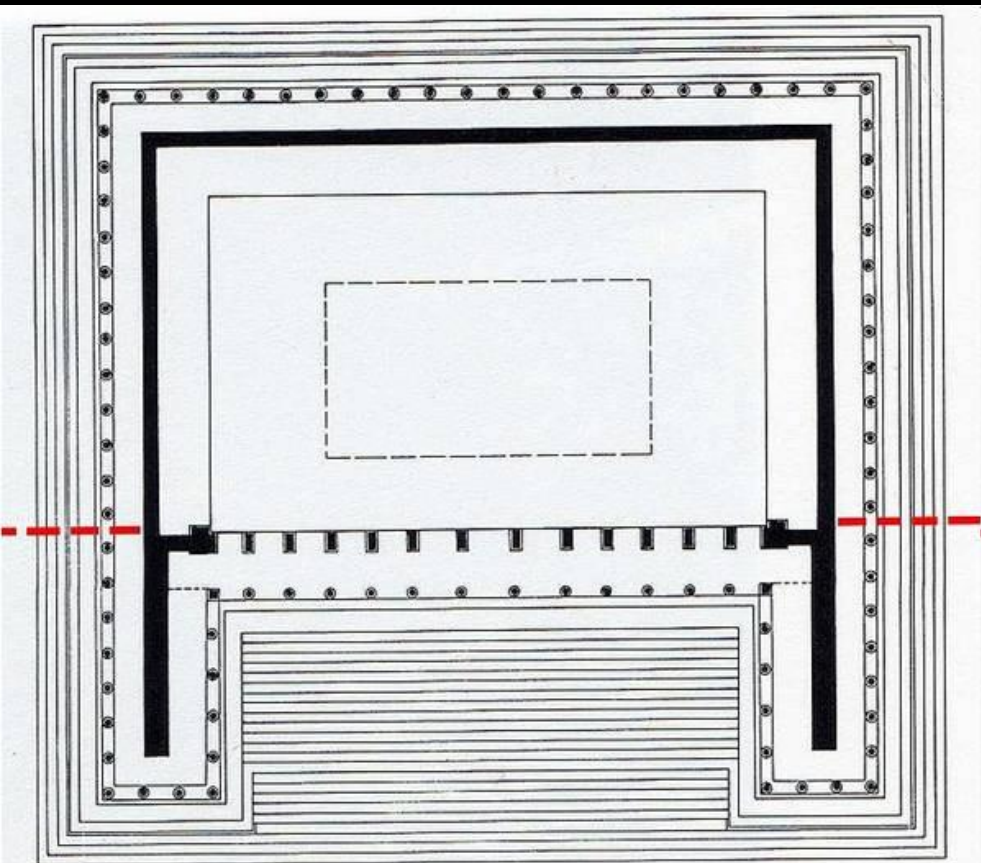
Віттар Зевса на Пергамському акрополі, реконструкція

Архітектурна конструкція Пергамського вівтаря має вигляд платформи **П-подібної форми, оточеної колонами, до якої ведуть парадні сходи**

Найбільш вражаючою частиною вівтаря є його **фриз** – масивний **мармуровий горельєф** довжиною 113 метрів та заввишки 2,3 метри, який **оточує весь фасад** споруди та зображує міфологічну **битву між богами Олімпу та гігантами**

Пергамський вівтар,
близько 200 – 150 рр. до н. е.,
Пергамський музей, Берлін, Німеччина
План Пергамського вівтаря

СВЯТИЛИЩЕ ЗЕВСА
ПЕРГАМСЬКИЙ
АКРОПОЛЬ

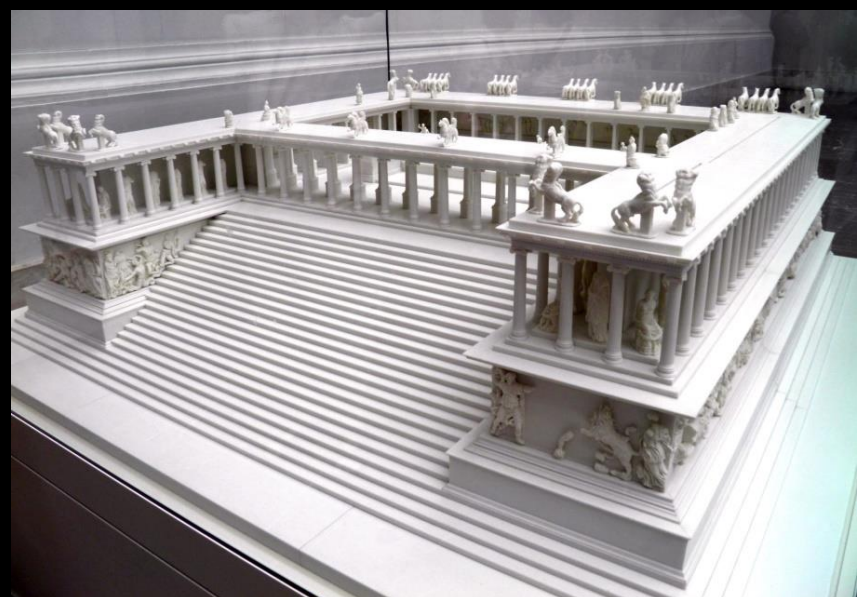
Пергамський вітвар у святилищі Зевса, Пергамський акрополь,
III – II ст. до н. е.,
комп'ютерна реконструкція

Пергамський вівтар,
близько 200 – 150 рр. до н. е., Пергамський музей, Берлін

Комп'ютерна реконструкція Пергамського
акрополя з вівтарем Зевса

Пергамський вівтар, макет-
реконструкція в Пергамському музеї

Пергамський вівтар, Пергамський музей, Берлін

Фрагмент рельєфного фризу «Гігантомахія»,
Пергамський вівтар, Пергамський музей, Берлін

ФРИЗ «ГІГАНТОМАХІЯ» («Битва олімпійців з гігантами»)

Фриз «Гігантомахія» є одним з найбільших **шедеврів елліністичного мистецтва** та найкраще збережених скульптурних композицій, що дійшли до нашого часу

Сюжет «Гігантомахія» був поширеним в давньогрецькій монументальній скульптурі та використовувався як **алегорія тріумфу цивілізації над варварством**

Імовірно, у рельєфах вівтаря **увічнюються військові перемоги Пергаму**, прославляються пергамські царі, громадяни та боги-покровителі

СЮЖЕТ ФРИЗУ «ГІГАНТОМАХІЯ»

Сюжет рельєфного фризy присвячений символічній боротьбі космічного порядку олімпійських богів проти первісного хаосу і перших богів – богині землі Геї та її синів змієногих гігантів

Згідно з міфом, боги отримали пророцтво, що гігантів можна перемогти лише за допомогою смертного

Зевс та Афіна закликали героя **Геракла**, який завдав вирішального удару, поціливши в гігантів стрілами

Пергамський вівар, фрагмент Світлова реконструкція первинно розписаних рельєфів Пергамського віваря, Пергамський музей, Берлін

КОМПОЗИЦІЯ ФРИЗУ

Первинно фриз нараховував від 100 до 200 фігур, що б'ються

Рельєфи на зворотному боці вітара, де олімпійські боги Зевс та Афіна за допомогою Геракла долають противників гігантів, розташовані на цоколі вище людського зросту, а розміри фігур богів перевищують людський зріст, що робить їх недосяжними і величними

Піднімаючись сходами, фігури богів наче виходять у наш простір – стоять навколішки на сходах

Пергамський вітвар, фрагменти, Пергамський музей, Берлін

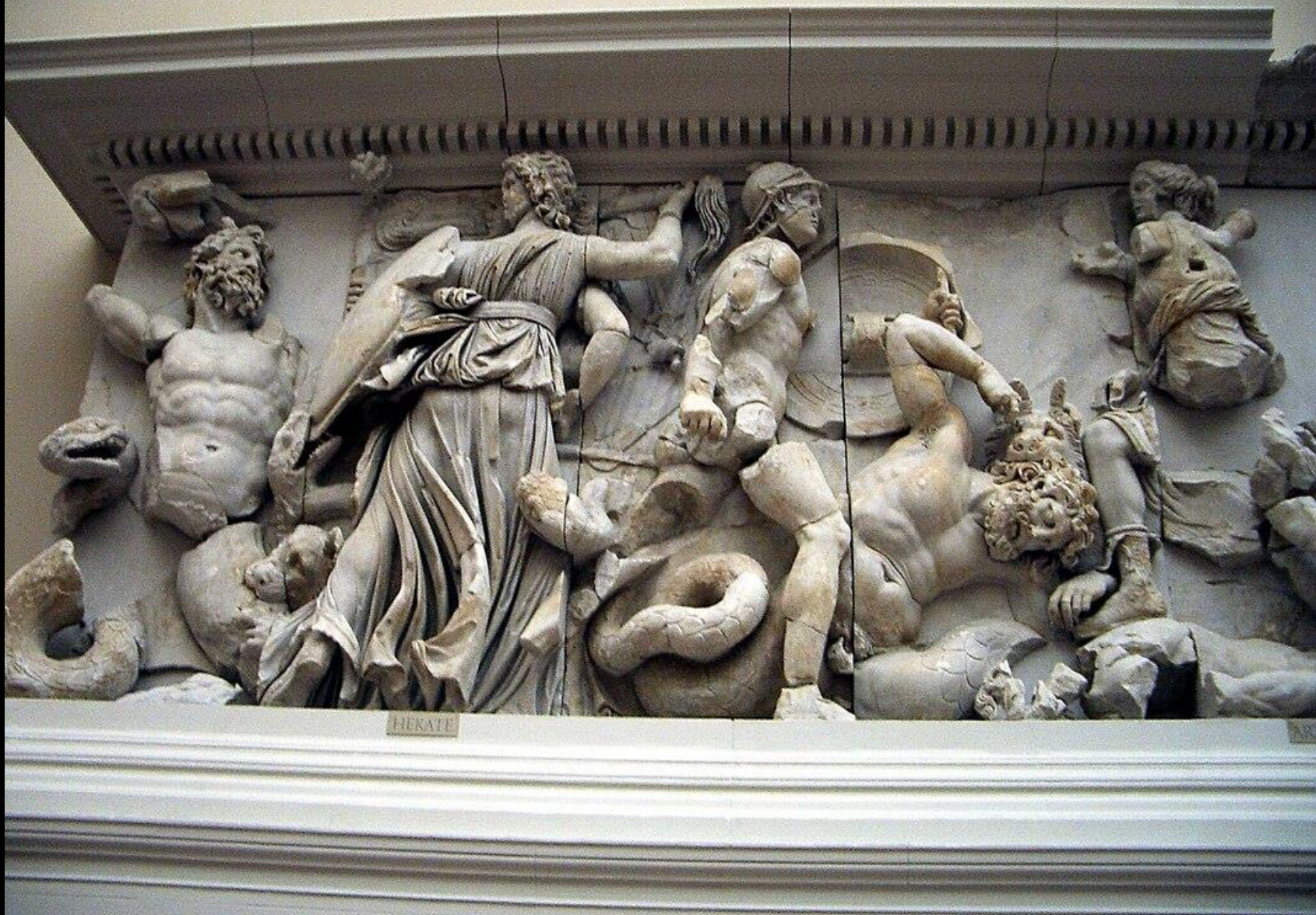

Битва морського бога Тритона, сина Посейдона, та його матері Амфітріти з гігантами
Рельєф Пергамського вівтаря, фрагмент,
Пергамський музей, Берлін

Битва трьох Мойр з гігантами Агріосом і Тоасом
Рельєф Пергамського вівтаря, фрагмент

Геката б'ється з Клітієм (ліворуч), Артеміда – з Отосом (праворуч)
Рельєф Пергамського вівтаря, фрагмент

Рея чи Кібела верхи на ліві, Андрастея
Рельєф Пергамського вівтаря, фрагмент

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ ФРИЗУ

Рельєфи фризів відповідають елліністичному стилю:

- образи з **перебільшеним пафосом**, драматичні
- композиція з **перебільшеною динамікою**, що передається за допомогою діагональних напрямків рухів і поз, досягається складними ракурсами фігур
- фігури з **перебільшеними м'язами**

Битва Тритона та його матері Амфітріти з гігантами
Рельєф Пергамського вівтаря,
фрагмент

Битва Зевса та Геркла з гігантами
Рельєф Пергамського вівтаря, фрагмент

ATHENA

«БИТВА АФІНИ З ГІГАНТОМ АЛКІОНЕЄМ»

Фігури зображені у високому рельєфі – **горельєфі**, що створює **контраст світла і тіні**, додає **драматизму** образам

У зображенні **обличчя гіганта Алкіонея** скульптори запозичили **прийом Скопаса**, у якому передані біль і страждання – **глибоко посаджені очі та напіввідкритий рот**

Перебільшені очі та глибокі тіні під надбрівними дугами посилюють драматизм образу Алкіонея

Битва Афіни з гігантом Алкіонеєм
Рельєф Пергамського вівтаря,
фрагмент

Битва Афіни з гігантом Алкіонеєм (ліворуч),
богиня землі Гея, мати гігантів, підіймається із землі, Ніка увінчує вінком слави Афіну
Рельєф Пергамського вівтаря, фрагмент

РОДОСЬКА ШКОЛА

Майстри родоської скульптурної школи створювали **монументальні, динамічні, складні композиції**

Зображували **експресивні образи, анатомічно точно передавалося тіло, театральні пози і міміка**

Родоська школа стилістично **подібна до пергамської школи**

Поширені теми – міфологічні та історичні сцени, людські емоції, приреченість і **трагізм долі**

Скульптурна група «Фарнезький бик»,
поч. III ст. до н. е., оригінал періоду еллінізму,
Національний археологічний музей, Неаполь

Аполлоній і Тавриск з Тралл «Фарнезький бик», фрагменти
поч. III ст. до н. е., оригінал періоду еллінізму,
Національний археологічний музей, Неаполь

«ЛАОКООН ТА ЙОГО СИНІ»

Скульптурна група «**Лаокоон та його сини**» є одним з найвидатніших художніх античних творів часів еллінізму

Її створили близько **200 – 170 рр. до н. е.** скульптори **родоської школи: Агесандр та його сини Полідор і Афінодор**

Скульптура вважається **мармуровою римською копією** I ст. до н. е. з бронзового оригіналу, створеного в Пергамі

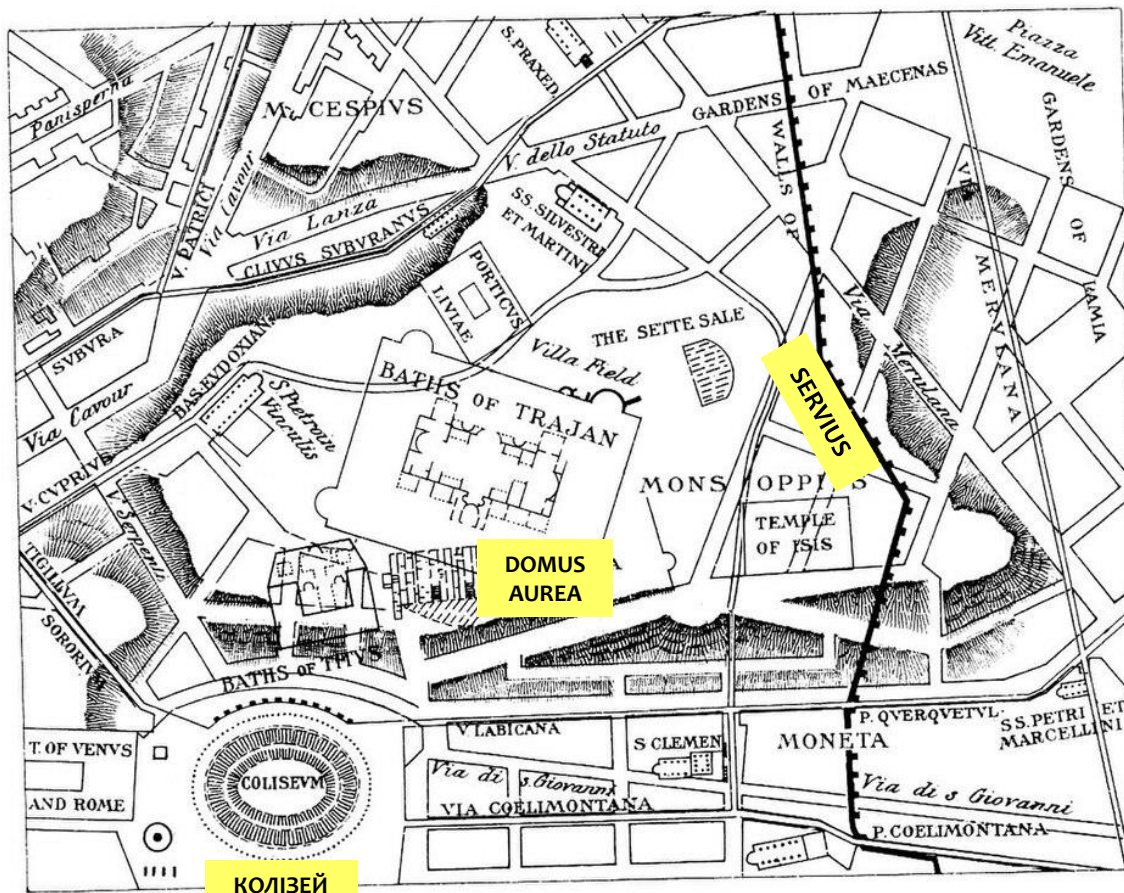

Агесандр, Полідор та Афінодор з Родосу
«Лаокоон та його сини», римська мармурова
копія другої половини I ст. до н. е.
з грецького оригіналу початку III ст. до н. е.,
208 см x 163 см x 112 см, Музеї Ватикану, Рим

ІСТОРІЯ ЗНАХІДКИ

Скульптурна група «Лаокоон та його сини» була знайдена 14 січня 1506 році в Римі фермером Феліче де Фредісом під час земляних робіт на винограднику на Есквілінському пагорбі

На момент знахідки статуя була розбита на 8 частин, її уламки знаходилися в гроті – залишках одного з приміщень колишнього палацу імператора Тита, що звів свій палац на руїнах «Золотого будинку» (Domus Aurea) імператора Нерона

136. Pianta della III regione (Isis et Serapis).

На карті показано місце знахідки скульптури – поруч з буквою R в слові «SERVIUS» (оборонною стіною), на схід від Sette Sale

Одним із перших, хто побачив статую, був **Мікеланджело**, якого папа Юлій II відправив разом з архітектором **Джуліано да Сангалло** оглянути статую після її розкопок

Юлій II був знавцем і колекціонером давньогрецького та римського мистецтва

У березні 1506 року він купив скульптурну групу, і з тих пір вона залишається **в колекції Ватикану**

Жорж Шеданн, Лаокоон в Золотому будинку, 1880 – 1890 рр.
Музей витончених мистецтв Руана, Бібліотека зображень Де Агостіні, Скала, Флоренція

Скульптурна група, якою вона була між 1540 та 1957 роками, з витягнутою рукою Лаокоона, відновлені руки синів були видалені у 1980-х роках

РЕСТАВРАЦІЯ РУКИ

У 1532 втрачену праву руку Лаокоона заново створив учень Мікеланджело Дж. А. Монторсолі

У 1906 неподалік від місця знахідки скульптури була знайдена оригінальна рука Лаокоона

У 1980 була відновлена оригінальна рука Лаокоона

Зараз рука Лаокоона у витягнутому положенні, яку використали для реставрації в XVI ст., зберігається позаду постаменту

Агесандр, Полідор та Афінодор з Родосу «Лаокоон та його сини», Музеї Ватикану, Рим

СЮЖЕТ

Лакоон – міфологічний персонаж, був **жерцем** бога **Аполлона** (чи **Посейдона**) у **Трої**

Він **попередив** троянців не вводити в місто **дерев'яного Троянського коня**, в якому **заховалися** грецькі воїни

Лакоон проголосив відому фразу: «Я боюся греків, навіть коли вони приносять дарунки»

Афіна підтримувала греків у Троянській війні, тому **наслала на Лакоона та його синів змій**, які й задушили їх

Агесандр, Полідор та Афінодор з Родосу
«Лакоон та його сини», Музеї Ватикану, Рим

Агесандр, Полідор та Афінодор з Родосу
«Лаокоон та його сини»,
Музеї Ватикану, Рим

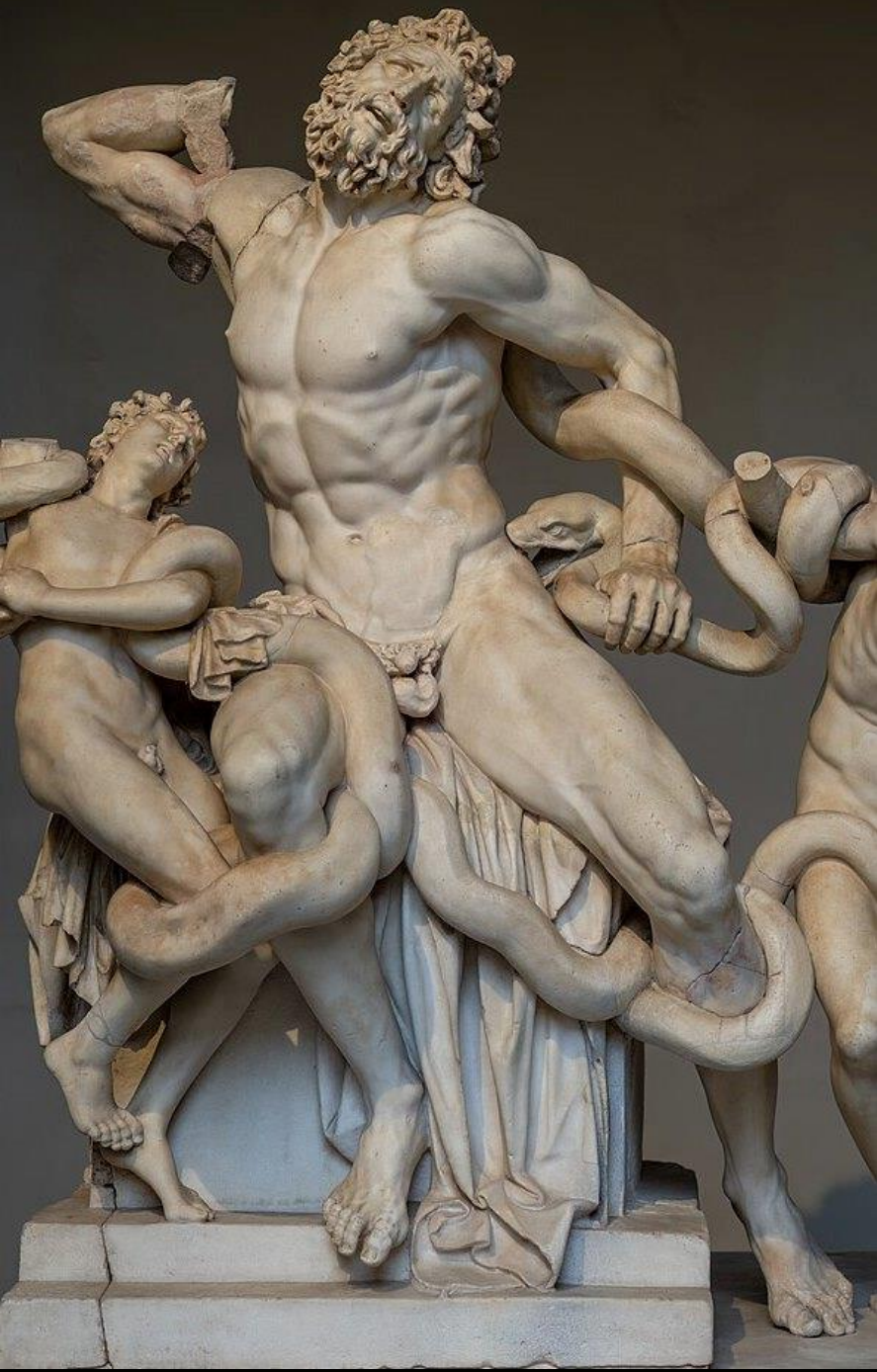
СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Статуї скульптурної групи «Лаокоон та його сини» сягають 2 метрів, що створює відчуття монументальності

Скульптурна група дуже близька за стильовими ознаками зі скульптурами Пергамського вівтаря Зевса

На відміну від гармонійних спокійних класичних скульптур, елліністичні статуї наповнені драматичною експресією, зображені в складних позах, з надмірними м'язами та виразною мімікою

Уперше в період еллінізму грецькі скульптори почали зображувати в «героїчній оголеності» персонажів, які не були греками – галлів, троянців

Фігура Лаокоона зображена в положенні (включаючи змій), яке дуже схоже на позу Алкіонея

Для передачі болі та страждання на обличчі елліністичні скульптори наслідували прийоми скульптора періоду пізньої класики Скопаса: напіввідкритий рот і глибоко посаджені очі створювали відчуття драматизму образу

Агесандр, Полідор та Афінодор з Родосу «Лаокоон та його сини», фрагмент, Музеї Ватикану, Рим

Зображення болісної смерті
Лаокоона та його двох синів
від змій передаються
з **театральністю та**
перебільшеним реалізмом

Усі три оголені фігури мають
добре **пророблені м'язи,**
перебільшену мускулатуру

Статуя, як і всі давньогрецькі
та римські мармурові
скульптури, первинно **була**
розфарбована

Яскраво-зелений колір змій,
що обвивають тіла, та
червона кров, яка витікає
з їхніх укусів, виділялися на
засмаглій шкірі Лаокоона та
його синів

Агесандр, Полідор та Афінодор з Родосу
«Лаокоон та його сини», фрагмент, Музеї Ватикану, Рим

Агесандр, Полідор
та Афінодор з Родосу
«Лаокоон та його сини»,
римська копія з грецького
оригіналу
поч. III ст. до н. е., Музеї
Ватикану, Рим

«НІКА САМОФРАКІЙСЬКА»

Статуя «Ніки Самофракійської» була знайдена на острові Самофракія, її створили родоські майстри, імовірно, скульптор Піфократ з Родоса

Скульптура була частиною великої композиції, присвяченої морській перемозі грецького флоту над єгипетським

Фігура богині перемоги Ніки була встановлена на постаменті у вигляді носа грецького корабля і стояла над обривом у моря

Великі розміри статуї – 2,75 м (з постаментом – 5,57 м), характерні для періоду еллінізму, підкреслюють велич перемоги

«Ніка Самофракійська», поч. II ст. до н. е., висота 275 см, з постаментом 557 см, пароський мармур, Лувр, Париж

«Ніка Самофракійська» знаходиться в Луврському палаці на вершині головних сходів.
Лувр, Париж

ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ

Статуя була **знайдена у 1863 році на острові Самофракія** у святилищі Великих богів **Шарлем Шампуазо – французьким віце-консулом в Адріанополі (Туреччина)**

Статую знайшли фрагментарно: тулуб, крила, частини хітону, основа у вигляді носової частини корабля, на якій стояла богиня

У 1864 фрагменти **привезли до Лувру**, реставрацію проводили поступово

П'єдестал-корабель був знайдений окремо і пізніше був пов'язаний зі статуєю

«Ніка Самофракійська»,
початок II ст. до н. е., Лувр, Париж

РЕСТАВРАЦІЯ

Крила частково реконструйовані (праве – гіпсова копія за зразком лівого)

Голова і руки – досі втрачені, точне положення рук реконструйовані за аналогами

Судячи із зображень Ніки, що дійшли на стародавніх монетах, богиня в одній руці тримала **військовий штандарт**, в іншій – **трубу**, звуками якої сповіщала перемогу

Остання масштабна реставрація статуї була проведена у 2013 – 2014 рр.

«Ніка Самофракійська», збережені частини статуї, ескізи за Отто Бенндорфом, 1880 рік

Модель перемоги Самофракійського царства за Бенндорфом і Хаузером, 1880 р.

Тетрадрахма Деметрія Поліоркета (293 – 292 до н. е.)
Аверс: Ніка перед кораблем; реверс: Посейдон

«Ніка Самофракійська»,
початок II ст. до н. е., Лувр, Париж

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Монументальність образу, високий рівень **анатомічної деталізації** і технічної майстерності, зображення **драматичного руху** характеризують провідний стиль родоської скульптурної школи

Зображена богиня Ніка наче спускається з неба на ніс корабля і робить крок уперед, її **руху** **протидіють бурхливі пориви вітру**, які рвуть на ній одяг

Потужну **динаміку** фігури підкреслює **напруження тканини**, яка обвиває тіло

Складки тремтять, ззаду б'ються на вітрі, розкриті величезні **крила** за спиною створюють **відчуття польоту, швидкого руху богині**

«Ніка Самофракійська»,
початок II ст. до н. е., Лувр, Париж

Одяг здається мокрим – на грудях і животі тканина щільно прилипла до тіла, а на стегнах збилася у великі складки, наче просочені морськими солоними бризками

У прийомі зображення динамічного бурхливого руху, підкресленого мокрими складками, відчутний **вплив** скульпторів періоду класики **Фідія і Скопаса**

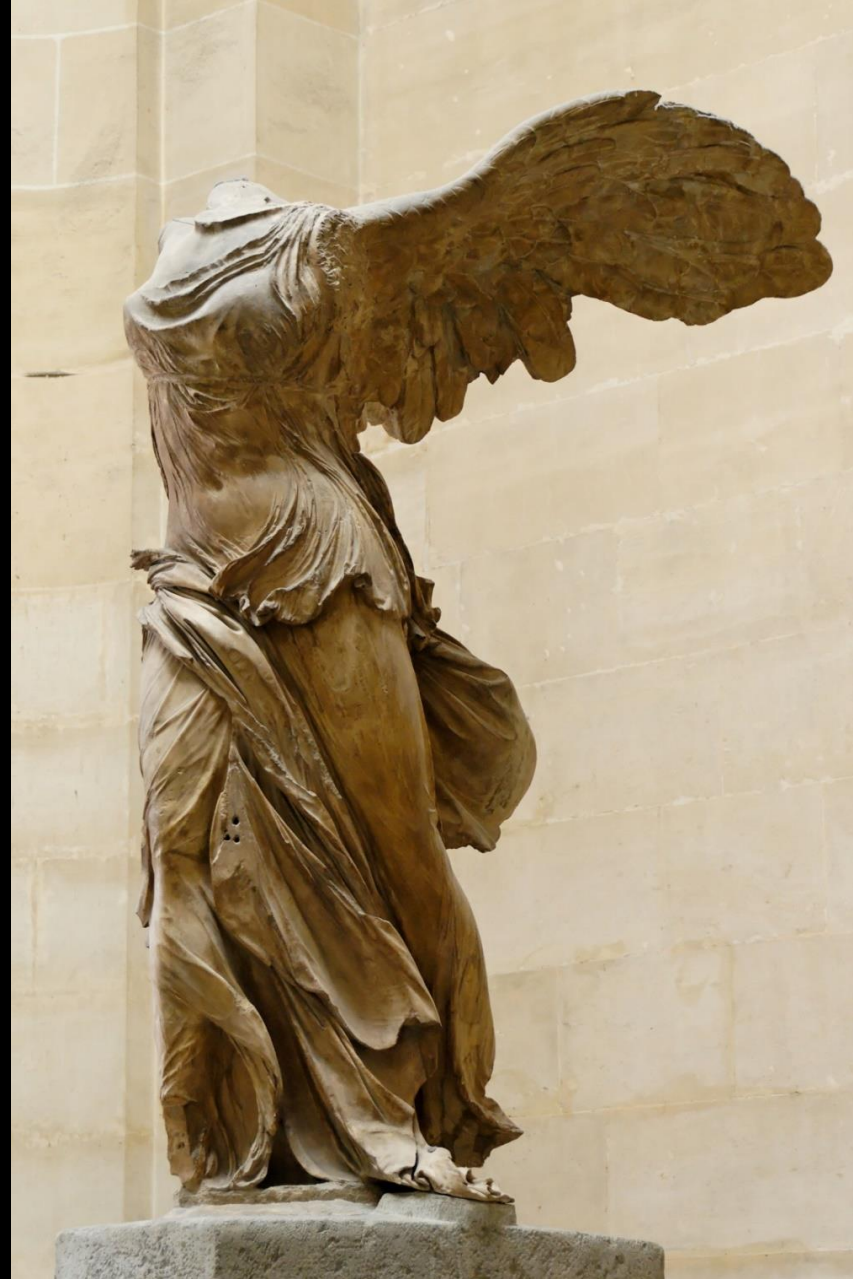
Статуя Ніки втілила у своєму образі **бунтівні почуття епохи** глибоких соціальних потрясінь, військових битв, зміни світогляду та яскраве **завершення розвитку грецької пластики**

«Ніка Самофракійська», початок II ст. до н. е.,
висота 275 см, з постаментом 557 см,
пароський мармур, Лувр, Париж

«Ніка Самофракійська»,
початок II ст. до н. е.,
Лувр, Париж

«Ніка Самофракійська»,
початок II ст. до н. е., пароський мармур, Лувр, Париж

АЛЕКСАНДРІЙСЬКА ШКОЛА

В александрійській школі відчутний **східний вплив** – зображення **синкретичних богів**, у тематиці змістився фокус на **побут, жанровість, філософську глибину**, зображувалися **звичайні люди**

Сформувалося **два напрями в скульптурі**:

1) **реалістична лінія**

Зображувалися **жанрові сюжети** та образи, наявна **дрібна пластика**

2) **лірично-інтимна лінія**

Наслідувала твори Праксителя, скульптори передавали **внутрішній ліричний стан персонажів**

«Стара п'яниця», II ст. до н. е., римська копія, Капітолійські музеї, Рим

Статуетки александрійської школи використовувалися **як поховальні дарунки, для прикраси інтер'єрів, садів та парків**

В Александрії Єгипетській поширення набула **декоративна садово-паркова скульптура**

В елліністичних парках майстри встановлювали зображення статуй богині **Афродіти, жанрові статуетки** дівчат, що граються, старих бабусь, які несуть на базар ягнят і курей, рибалок, що стоять з вудками на березі водойми

«Старий рибалка», II ст. до н. е.
елліністична скульптура Александрійської школи, Державне античне зібрання, Мюнхен

МІФОЛОГІЧНІ СЮЖЕТИ АЛЕКСАНДРІЙСЬКОЇ ШКОЛИ

Високі міфологічні образи часто трактувалися у жартівливому плані

У скульптурній групі «Хлопчик і гусак» замість могутнього Геракла, що бореться з левом, александрійський скульптор Боеф зобразив малюка, який схопив за шию великого гусака і намагається його повалити

Боеф «Хлопчик і гусак»,
римська копія середини I ст. н. е.
з бронзового оригіналу II ст. до н. е.,
Музеї Ватикану, Ватикан

Боеф «Хлопчик і гусак»,
римська копія середини I ст. н. е. з бронзового оригіналу II ст. до н. е.,
Музеї Ватикану, Рим

Боеф «Хлопчик і гусак»,
римська копія середини I ст. н. е. з бронзового
оригіналу II ст. до н. е., Музеї Ватикану, Рим

Боеф «Хлопчик і гусак»,
римська копія середини I ст. н. е. з бронзового
оригіналу II ст. до н. е., Лувр, Париж

ЖАНРОВІ СЮЖЕТИ АЛЕКСАНДРІЙСЬКОЇ ШКОЛИ

Статуетка зображує **професійну артистку, міма і танцівницю** в одному обличчі, якими у свій час славилася космополітична давня Александрія

Складний танцювальний рух жінки передається через взаємодію її тіла з декількома шарами її одягу

Легка **накидка** спускається з голови і натягнута рухом правої руки, лівої кисті та правої ноги

Обличчя жінки заховане під вуаллю, крізь яку проглядаються контури очей і зачіска

Висунута права стопа одягнена в черевичок

Бронзова статуетка танцівниці з обличчям, покритим вуаллю та маскою, III – II ст. до н. е., Александрія, Метрополітен-музей, Нью-Йорк

Бронзова статуетка танцівниці з обличчям, покритим вуаллю та маскою, III – II ст. до н. е., Александрія, Метрополітен-музей, Нью-Йорк

ТАНАГРСЬКІ СТАТУЕТКИ

Танагрські статуетки – поширений тип давньогрецьких **теракотових розфарбованих статуєток** періоду еллінізму, центром виготовлення яких було **місто Танагра** в Беотії (Центральна Греція, але стиль та тематика відповідали естетиці Александрійської школи)

Танагрські статуетки відображали **повсякденне життя і побут сім'ї**, зображували давньогрецьких **жінок під час повсякденних занять** (ігри, танці, рукоділля, гра з дітьми тощо) та дають уявлення про зовнішній вигляд, **одяг, прикраси**

Ці статуетки використовували як **вотивні** (посвячувальні), часто знаходили в похованнях

«Афродіта та Ерос», 325 – 300 рр. до н. е., теракота, роспис, Античний музей, Танагра

**«Дама в блакитному»,
бл. 300 рр. до н. е., теракота, розпис,
Лувр, Париж**

**«Дама з віялом та в капелюшку»,
325 – 300 рр. до н. е., теракота, розпис,
Античний музей, Танагра**

«ДВІ ДІВЧИНИ, ЩО ГРАЮТЬ В ЕФЕДРИЗМ», танагрська статуетка

Танагрська статуетка зображує двох дівчат, що грають в **гру ефедризм**

Назва гри походить від грецького дієслова «сидіти на чомусь»

Гра полягала у киданні **м'яча** чи гальки у камінь, який потрібно було перевернути

За правилами гри дівчина, яка програла, мала **на спині пронести дівчину, яка виграла**

«Дві дівчини, що грають в ефедризм», кінець IV – початок III ст. до н. е., теракота, розпис, висота 26 см, Античний музей, Танагра

«ХЛОПЧИК, ЯКИЙ ВИЙМАЄ СКАЛКУ» («СПІНАРІО»)

Скульптура зображує оголеного **хлопчика**, який сидить на камені й **витягує скалку з лівої ступні**

За однією з версій це **спартанський хлопчик**, який під час **змагань з бігу** загнав шип у ногу, та, незважаючи на біль, продовжив біг й став переможцем, після чого **вийняв скалку**

«Хлопчик, який виймає скалку», римська копія з грецького оригіналу III ст. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Новим в елліністичній скульптурі є зображення побутового мотиву, що контрастує з героїчною оголеністю хлопця

Концентрація на моменті витягування скалки відчувається у вигині спини, нахилі голови, рук, ніг, зосередженому погляді, – зображений момент, застиглий у часі

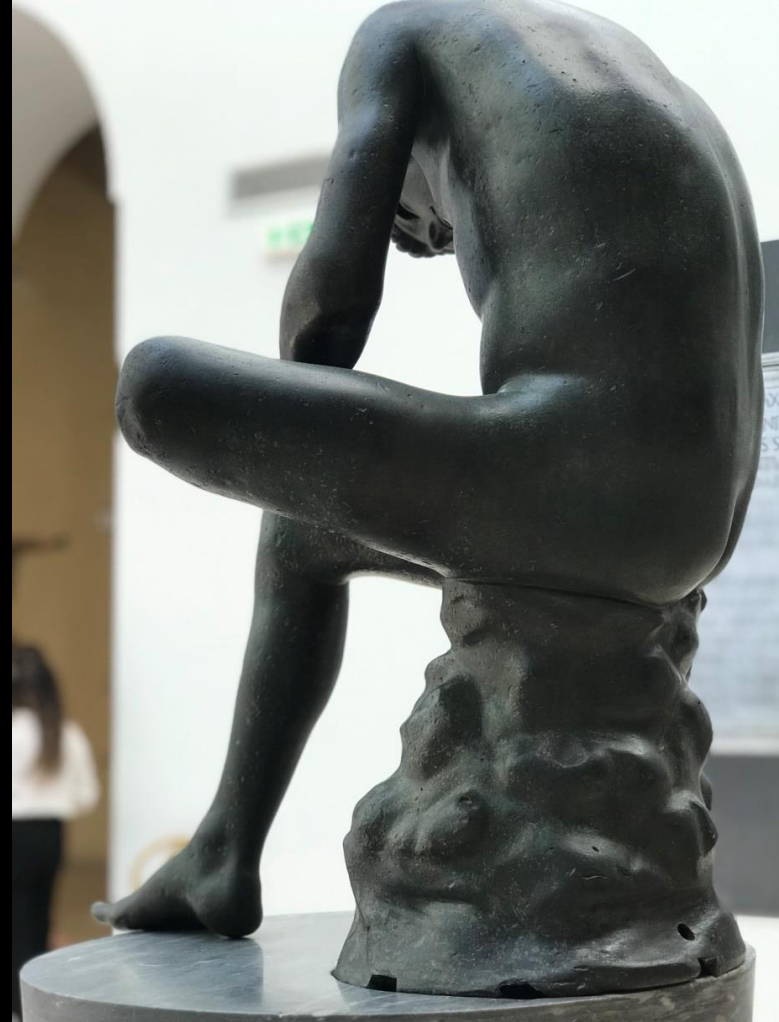
«Хлопчик, який виймає скалку», римська копія з грецького оригіналу III ст. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

Статуя відрізняється простотою, стриманістю і природністю пози, відчувається інтимність зображеного моменту

Скульптуру зазвичай пов'язують із ранньоелліністичною аттичною традицією, хоча жанрова сцена з повсякденного життя нагадує традиції Александрійської школи, однак у більш класичному виконанні

«Хлопчик, який виймає скалку», римська копія з грецького оригіналу III ст. до н. е., Капітолійські музеї, Рим

«Хлопчик, який виймає скалку»,
висота 73 см, римська бронзова
копія I ст. до н. е. з грецького
оригіналу III ст. до н. е.,
Капітолійські музеї, Рим

«Хлопчик, який виймає скалку»,
висота 73 см,
римська бронзова копія
I ст. до н. е. з грецького оригіналу
III ст. до н. е.,
Капітолійські музеї, Рим

«ЕРОС, ЯКИЙ СПИТЬ»

Статуя «Ероса, який спить» зображує **бога кохання**, сина Афродіти, і є кращим зразком скульптур такого типу

Судячи по великій кількості збережених реплік, цей **тип зображення** був популярним в елліністичні та, особливо, у римські часи

У римський період статуї Сплячого Ероса прикрашали сади вілл та фонтани, **в елліністичний період** їхня функція менш зрозуміла

Вони могли використовуватися як **посвячення у святилищі Афродіти** або, можливо, були встановлені в громадському чи приватному **парку або саду**

«Ерос, який спить», бронза, III – II ст. до н. е.,
Метрополітен музей, Нью-Йорк

Елліністичний період ввів у скульптурі **точну характеристику віку**

Зображення **маленьких дітей** користувалися великою популярністю – у **міфологічній формі**, як немовля Геракл чи Ерос, у **жанрових сценах**, граючи один з одним або з домашніми тваринами

Таке зображення Еросу, богу любові, який **обеззброєним спустився на землю**, значно відрізняється від його зображень у попередні періоди

«Ерос, який спить», фрагмент бронза, III – II ст. до н. е., Метрополітен музей, Нью-Йорк

СТИЛЬ ЗОБРАЖЕННЯ

Скульптура «Ероса, який спить» – втілення **нового бачення божественного образу** в елліністичному мистецтві: **ніжного, людяного, інтимного**

Скульптура створює емоційний ефект – глядач відчуває **ніжність, тишу, спокій**, що було новим у порівнянні з ідеалізованими класичними образами

Фігура пухкенької **дитини в розслабленій позі** передає відчуття **безпосередності та натуралістичних деталей**, які стали можливі завдяки бронзі

«Ерос, який спить», фрагмент, бронза, III – II ст. до н. е., Метрополітен музей, Нью-Йорк

Образ сплячого Ероса явно оснований на **особистому спостереженні майстра**

Опора, на якій лежить бог, являється **сучасним доповненням**, первинно робота мала окрему основу, скоріш за все, з каменю

Імовірно, скульптура «Ероса, який спить» належить до

Александрійської школи, яка спеціалізувалась на подібних камерних, емоційних образах

«Ерос, який спить», фрагмент, бронза, III – II ст. до н. е., Метрополітен музей, Нью-Йорк

«Ерос, який спить»,
бронза, III – II ст. до н. е.,
Метрополітен музей, Нью-Йорк

«Ерос, який спить»,
бронза, III – II ст. до н. е.,
Метрополітен музей, Нью-Йорк

ВПЛИВ ЕЛЛІНІСТИЧНОЇ СКУЛЬПТУРИ

Елліністична скульптура стала першим мистецтвом, яке зверталось до емоцій та почуттів людини

Першими, хто почав наслідувати грецьку традицію, були римляни, які масово копіювали елліністичні скульптури

Емоційність і натуралізм елліністичного стилю заклали основи для римського портретного реалізму

Скульптори епохи Відродження, зокрема Мікеланджело, та майстри подальших епох також черпали натхнення з анатомії, динаміки, складних композицій елліністичних статуй

«Атлас Фарнезе», римська копія II ст. н. е. грецького оригіналу елліністичного періоду, Національний археологічний музей, Неаполь

Мистецтво Стародавньої Греції:

- Які періоди виділяють у розвитку мистецтва Стародавньої Греції?
- Які риси світогляду відобразилися в грецькому мистецтві? З чим пов'язували поняття «космосу» і «хаосу»? Як вони відобразилися в мистецтві?
- Що таке «антропоморфність» і «тілесність» у грецькому мистецтві?
- Яких богів вважали олімпійськими? Що вони уособлювали?
- Кого вважали героями в грецькій міфології? Наведіть приклади
- Які стилі вазопису сформувалися у геометричний та архаїчний періоди? Які декоративні мотиви були поширені в кожному з цих стилів?
- У який період були поширені статуї курсів і кор? Які ознаки їм притаманні (пози, обличчя, пропорції) та яким було їхнє призначення?

Модуль 3.1.

ПИТАННЯ

ДЛЯ

самоперевірки

Модуль 3.1.
ПИТАННЯ
ДЛЯ
самоперевірки

- Які типи давньогрецьких храмів ви знаєте?
- Якою була конструкція храму та як був влаштований його простір?
- Що таке архітектурний ордер? Які різновиди давньогрецьких ордерів ви знаєте? Назвіть основні елементи давньогрецького ордеру
- Як форма колони пов'язана з образом людини? Який вигляд мають капітелі доричного, іонічного та коринфського ордерів?
- Назвіть відомі панелліністичні (всегрецькі) святилища періоду архаїки та класики. Як проходили свята на честь Аполлона, Афіни, Зевса у цих святилищах?
- Який бог був покровителем музики, поезії та космічної гармонії?
- З яким богом пов'язують зародження театрального мистецтва та філософії?

Модуль 3.1.

ПИТАННЯ ДЛЯ самоперевірки

- Назвіть відомі типи давньогрецьких ваз. Яке було їхнє призначення?
- Які сюжети чорнофігурного та червонофігурного стилю зображували на вазах? Наведіть приклади відомих сюжетів та імена вазописців
- Які сюжети зазвичай розташовували у скульптурних фронтонних композиціях (на прикладах храмів періоду ранньої класики)?
- Дайте характеристику ансамблю Афінського Акрополя: його композиції та основним храмам
- Якими були класичні пропорції храму (на прикладі Парфенона, співвідношення колон по сторонам храму)?
- Як називають прийом скульптора Фідія у зображенні жіночого тіла?
- Які сюжети зображені на фронтонах і метопах Парфенона? Що зображує фриз Парфенону «Панафінейська хода»?

Модуль 3.1.
ПИТАННЯ
ДЛЯ
самоперевірки

- Які ви знаєте колосальні статуї, створені Фідієм? У якій техніці вони були виконані?
- Яка архаїчна статуя, що була створена у хрисоелефантинній техніці, зберіглася донині?
- Якими матеріалами і техніками користувалися грецькі майстри для створення скульптур?
- Чи використовували колір в оздобленні давньогрецьких статуй та храмів?
- Дайте композиційну характеристику статуям «Дискобол» і «Доріфор»
- Які прийоми використовував скульптор Поліклет у зображенні людини, щоб надати більшої живості образу? Що таке контрапост і хіазм?
- Які нові риси з'явилися в скульптурі періоду пізньої класики у творчості Праксителя, Скопаса, Лісіппа та Леохара?

Модуль 3.1.
ПИТАННЯ
ДЛЯ
самоперевірки

- Як змінився образ жінки в скульптурі у творчості Праксителя (на прикладі «Афродіти Кнідської»)?
- У чому полягала новація скульптора Скопаса у творі «Танцююча менада»?
- Як змінилися пропорції людського тіла у творах Ліссіпа (на прикладі статуї «Апоксіомен»)?
- Опишіть статую «Аполлон Бельведерський» скульптора Леохара – вкажіть ознаки, характерні для періоду високої та пізньої класики
- Як планували елліністичні міста? Що таке гіпподамова система?
- Які інженерні досягнення стали відомі в період еллінізму?
- Які скульптурні школи існували в період еллінізму?
- Чим відрізняється елліністична скульптура від класичної?

Модуль 3.1.

ПИТАННЯ

ДЛЯ

самоперевірки

- Дайте характеристику скульптурам періоду еллінізму:
 - «Торс Бельведерський»
 - «Кулачний борець»
 - «Афродіта Мілоська»
 - «Вмираючий галл»
 - «Битва Афіни з гігантом Алкіонеем»
 - «Лаокоон та його сини»
 - «Ніка Самофракійська»
- Який вплив мала елліністична скульптура на мистецтво Стародавнього Риму та в епоху Відродження?

Мистецтво Стародавньої Греції:

- Антична міфологія: пер. з франц. / Е. Лаперт, К. Естен. Київ : Махаон-Україна, 2005. 260 с.
- Архітектура Стародавньої Греції. Архітектура елліністичних країн / Тимофієнко В. І. Історія архітектури Стародавнього світу. Київ : Наукова думка, 2006. С. 271–387.
- Карта грецьких міст-держав бл. 500 р. до н. е. <https://www.worldhistory.org/image/14624/the-greek-city-states-c-500-bce/>
- Карта античних міст-колоній Північного Причорномор'я https://goldenukr.com.ua/?page_id=2689
- Дослідницький центр класичного мистецтва Оксфордського університету. <https://www.cvaonline.org/cva/default.htm>
- Хельбрунн Хронологія історії мистецтв Heilbrunn Timeline of Art History <https://www.metmuseum.org/toah/ht/04/eusb.htm>

Модуль 3.1.

Інформаційні
джерела

Модуль 3.1. Інформаційні джерела

- Мистецтво класичної Греції, Метрополітен музей https://www.metmuseum.org/toah/hd/tacg/hd_tacg.htm
- Колекція грецького і римського мистецтва, Метрополітен музей <https://www.metmuseum.org/art/collection/search?showOnly=highlights&department=13>
- 3-D реконструкція архаїчного храму Артеміди на острові Корфу <https://dimitsal.com/temple-of-artemis-corfu/?lang=en>
- Єрмакова-Феруз М. Античний стиль в архітектурі та скульптурі Стародавніх Греції та Риму. Чому античне мистецтво – це найкращий спадок, який отримала європейська культура? <https://pragmatika.media/antychnyi-styl-v-arkhitekturi-ta-skulpturi-starodavnikh-hretsii-ta-rymu-chomu-antychne-mystetstvo-tse-naikrashchyi-spadok-iakyi-otrymala-ievropeiska-kultura/>

Модуль 3.1. Інформаційні джерела

- Manuel Bravo Ancient Delphi: The Center of the Universe Explained
<https://www.youtube.com/watch?v=hK8FAtkSdjc>
- Дослідження поліхромії в музеї скульптур Лібігхаус
<https://liebieghaus.de/de/polychromieforschung>
- Колекція Національного археологічного музею в Афінах <https://www.namuseum.gr/collections/>
- Dr. Monica Bulger The Kouroi of Kleobis and Biton
<https://smarthistory.org/kleobis-and-biton/>
- Dr. Monica Bulger Peplos Kore
<https://smarthistory.org/peplos-kore/>
- Attic Black-Figure: Exekias, amphora with Ajax and Achilles playing a game
<https://m.youtube.com/watch?v=k2fdtepbkz8>

Модуль 3.1. Інформаційні джерела

- Attic Black-Figure: Exekias, Dionysos Kylix
<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=tTF5ZY6aitg>
- Софія Міхалопулу. Храм Афаї
<https://www.archaeology.wiki/blog/video/the-temple-of-aphaia-an-important-monument-of-ancient-greece/>
- Храм Афаї на Егіні. Гліптотека Етсдорф
<https://www.glyptothek-etsdorf.de/projekt/aphaia-tempel-von-aigina>
- Santuario di Afaia nell'isola di Egina, come era fatto? Ricostruzione 3d
<https://www.youtube.com/watch?v=2UCiTJdGN18>
- East and West Pediments, Temple of Aphaia, Aegina
https://m.youtube.com/watch?v=pdqOlg_QYSc
- Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek München | Teil 4 - Aphaiatempel Ägina: Westgiebel
<https://www.youtube.com/watch?v=zRVxl9y3fml>

Модуль 3.1.

Інформаційні джерела

- Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek München | Teil 5 - Aphaia-tempel Ägina: Ostgiebel <https://www.youtube.com/watch?v=QPRMMM6vyh0>
- Битва за Трою. Мюнхенські скульптури Егіни з реставраціями Торвальдсена. Виставка у Старому музеї 30.09.2015 – 16.05.2016 <https://www.smb.museum/en/exhibitions/detail/the-struggle-for-troy/>
- Chaliakopoulos, Antonis The Statue of Zeus in Olympia: A Lost Wonder. TheCollector.com, January 8, 2022, <https://www.thecollector.com/statue-zeus-olympia/>
- Комп'ютерні реконструкції статуй Фідія <https://www.anasynthesis.co.uk/index.php/nike/nike-and-phidias>
- Manuel Bravo Olympia Reconstructed: The Site of the Ancient Olympics <https://www.youtube.com/watch?v=xnRPkpUGi84&t=248s>

Модуль 3.1. Інформаційні джерела

- Manuel Bravo The Acropolis of Athens Explained with Reconstructions
<https://www.youtube.com/watch?v=8ZDnv110iWo>
- Dr. Monica Bulger, Temple of Zeus, Olympia
<https://smarthistory.org/temple-of-zeus-olympia/>
- Archaeological Site of Olympia, Greece
<https://visitworldheritage.com/en/eu/archaeological-site-of-olympia-greece/7d32eb45-1582-496a-b5b0-338b417b3a80>
- Archaeology illustrated by Balage Balogh
<https://archaeologyillustrated.com/category/country/greece/>
- Dr. Steven Zucker and Dr. Beth Harris Nike Adjusting Her Sandal, Temple of Athena Nike, Acropolis, Athens
<https://smarthistory.org/nike-adjusting-her-sandal-temple-of-athena-nike-acropolis-athens/>

Модуль 3.1. Інформаційні джерела

- Dr. Monica Bulger Kritios Boy
<https://smarthistory.org/kritios-boy/>
- Dr. Steven Zucker and Dr. Beth Harris Capitoline Venus (copy of the Aphrodite of Knidos)
<https://smarthistory.org/capitoline-venus-copy-of-the-aphrodite-of-knidos/>
- Капітолійські музеї
<https://www.museicapitolini.org/en>
- Dr. Steven Zucker and Dr. Beth Harris Dying Gaul and Ludovisi Gaul <https://smarthistory.org/dying-gaul/>
- Karin E. Christiaens The Pergamon Altar
<https://smarthistory.org/the-pergamon-altar/>
- Dr. Amanda Herring Athanadoros, Hagesandros, and Polydoros of Rhodes, Laocoön and his Sons
<https://smarthistory.org/athanadoros-hagesandros-and-polydoros-of-rhodes-laocoon-and-his-sons/>

Модуль 3.1. Інформаційні джерела

- Dr. Steven Zucker and Dr. Beth Harris Apollonius, Boxer at Rest (or The Seated Boxer) <https://smarthistory.org/apollonius-boxer-at-rest/>
- Dr. Amanda Herring Nike (Winged Victory) of Samothrace <https://smarthistory.org/nike-winged-victory-of-samothrace/>
- Dr. Beth Harris and Dr. Steven Zucker A moment in time that's lasted 2,000 years – the Spinario (Boy with Thorn) <https://smarthistory.org/spinario-boy-with-thorn/>
- Bronze statue of Eros sleeping by The Metropolitan Museum of Art <https://smarthistory.org/bronze-statue-of-eros-sleeping/>